

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Postava matky a dcery v umělecké literatuře 20. století

Diplomová práce

Autorka: Sára Podojilová

Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání pro 2. stupeň základních škol

Ruský jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání pro 2. stupeň základních škol

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Alena Zachová, CSc.

Oponent: Mgr. Jan Bílek, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Sára Podojilová

Studium: P17P0258

Studijní program: M7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - ruský jazyk, Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - český jazyk

Název diplomové práce: **Postava matky a dcery v umělecké literatuře 20. století**

Název diplomové práce AJ: The figure of mother and daughter in 20th century art literature

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se bude zabývat tématem vztahu matky a dcery. Toto téma bude rozebíráno na základě děl literatury 20. století. Cílem bude pozorování tohoto vztahu v různých dílech, hledání stejných i odlišných znaků.

Abramsová, L.: *Zrození moderní ženy*, Evropa 1789-1918. Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005.

Badinter, E.: *Materská láska*, Bratislava 1998.

Perera, S. B.: *Sestup k bohyni. Iniciační cesta žen*, Brno 2002.

Frýdlová, P.: *Ženská vydrží víc než člověk. Dvacáté století v životních příbězích deseti žen*, Praha 2006.

Zadávací pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Alena Zachová, CSc.

Oponent: Mgr. Jan Bílek, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 12.11.2020

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Hradci Králové dne

Sára Podojilová

.....

Poděkování:

Zde bych chtěla velice poděkovat vedoucí mé diplomové práce, vážené paní doc. PaedDr. Aleně Zachové, CSc., za odborné vedení mé práce, za cenné rady a připomínky, které mi poskytla, za odborné materiály, které mi doporučila, za čas, který mi věnovala.

Anotace

Název: Postava matky a dcery v umělecké literatuře 20. století

Tato diplomová práce je zaměřena na postavy ženských hrdinek v umělecké literatuře 20. století. Na to, jak přijaly či nepřijaly svoji mateřskou roli, na to, jak se mění postavení a možnosti ve společnosti žen v průběhu dvacátého století. Soustředíme se na tři vybrané a chronologicky navazující romány, první román, Milenky autorky Růženy Svobodové, je zasazen přímo do počátku dvacátého století. Druhým románem, kterému se v práci budu věnovat, je román Matky a dcery autorky Anny Marii Tilschové, ve kterém se zaměříme dokonce na tři generace rodu žen. V posledním vybraném románu, Ryby raky Edy Kriseové, se setkáme s již emancipovanou, vystudovanou hrdinkou. Cílem práce je porovnání románů, zaměření se na život hrdinek v souvislosti s dobou, ve které žijí.

PODOJILOVÁ, Sára. Postava matky a dcery v umělecké literatuře 20. století. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022. 66 s. Diplomová práce.

KLÍČOVÁ SLOVA

mateřství, emancipace žen, psychologie ženy

Annotation

Title: The character of a mother and a daughter in 20th century art literature

This diploma thesis is focused on the characters of female heroines in the works of the 20th century – how they have accepted or not their role of the mother and how the status and opportunities in women's society change during the 20th century. We will focus on three selected and chronologically related novels. The first novel, *Milenky* by Růžena Svobodová, is set right in the early 20th century. The second novel I will deal with is the novel *Matky a dcery* by Anna Maria Tilschová, in which we will focus even on three generations of women. In the last selected novel, *Ryby raky* by Eda Kriseová, we meet an emancipated and graduated heroine. The aim of the work is to compare novels and to focus on the lives of heroines in connection with the time in which they live.

PODOJILOVÁ, Sára. *Postava matky a dcery v umělecké literatuře 20. století*. Hradec Králové: Faculty of Education, Univerzity of Hradec Králové, 2022. 66 pp. Diploma Thesis.

KEYWORDS:

motherhood, emancipation of women, psychology of women

Prohlášení:

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/ 2022 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními pracemi a habilitačními pracemi na UHK.)

Datum:

Podpis studenta:

OBSAH

ÚVOD	10
1. Cesta žen k emancipaci.	12
1.1. Mateřství	12
1.1.1. Pojetí mateřské role	12
1.1.2. Těhotenství, porodnictví	15
1.2. Manželství, domácnost.	16
1.2.1. Změna v postavení ženy ve svazku manželském.....	16
1.3. Vzdělání	19
1.3.1. Cesta žen ke vzdělání.....	20
1.3.2. Cesta žen na trh práce	22
2. Milenky – Růžena Svobodová.....	25
2.1. Charakteristika díla.....	25
2.2. Růžena Svobodová	27
2.3. Ženské hrdinky románu.....	30
2.3.1. Marie Benešová	31
2.3.1.1. Charakteristika hrdinky.....	31
2.3.1.2. Pojetí mateřské role hrdinky	31
2.3.1.3. Vztah hrdinky k mužům	32
2.3.2. Malva Stradenová.....	32
2.3.2.1. Charakteristika hrdinky.....	32
2.3.2.2. Pojetí mateřské role hrdinky	33
2.3.2.3. Vztah hrdinky k mužům	33
2.3.3. Ryčinka Benešová.....	34
2.3.3.1. Charakteristika hrdinky	34
2.3.3.2. Vztah hrdinky k matce	34
2.3.3.3. Vztah hrdinky k mužům	35
2.3.3. Emma Stradenová	35
2.3.3.1. Charakteristika hrdinky.....	35
2.3.3.2. Vztah hrdinky k matce	36
2.3.3.3. Vztah hrdinky k mužům	36
3. Matky a dcery – Anna Maria Tilschová.....	38
3.1. Charakteristika díla.....	38

3.2.	Anna Maria Tilschová	39
3.3.	Ženské hrdinky románu	42
3.3.2.	Hana Křížová	45
3.3.2.1.	Charakteristika hrdinky.....	45
3.3.2.2.	Pojetí hrdinky role dcery	45
3.3.3.	Jiřina	49
3.3.3.1.	Charakteristika hrdinky.....	49
3.3.3.2.	Pojetí hrdinky role dcery	50
3.3.3.3.	Vztah hrdinky k mužům	50
4.	Ryby raky: Eda Kriseová.....	52
4.1.	Charakteristika díla	52
4.2.	Eda Kriseová	54
4.3.	Ženské hrdinky románu.....	56
4.3.1.	Anna.....	57
4.3.1.1.	Charakteristika hrdinky.....	57
4.3.1.2.	Pojetí hrdinky role dcery	57
4.3.1.3.	Pojetí mateřské role hrdinky	59
4.3.1.4.	Vztah hrdinky k mužům	60
ZÁVĚR	63

ÚVOD

V předložené diplomové práci se zaměříme na hrdinky vystupující ve třech vybraných románech. V románu Milenky Růženy Svobodové, v románu Matky a dcery Anny Marii Tilschové a v románu Ryby raky Edy Kriseové.

Sledovat budeme postavy matek a dcer jak z psychologického pohledu, tak v sociálně dobovém kontextu. První román vyšel na samém počátku dvacátého století, druhý román roku 1935 a třetí dílo roku 1991, i když vyšel v samizdatu v roce 1985.

Zaměříme pozornost zvláště na vztahy matek a dcer v rámci generačního hlediska. Neopomeneme samozřejmě jejich povahy, psychické nastavení. Sledovat budeme to, jak autorky zobrazují své ženské hrdinky, na které problematiky poukazují, což úzce souvisí s emancipací probíhající právě v období devatenáctého až dvacátého století.

V románu Milenky poukazuje Růžena Svobodová na dvě linie matek a dcer, Marie a Ryčinky, a Malvy a Emmy. Je zde v popředí problematika prototypů žen, obě linie jsou zcela odlišné, každá z matek je jiná svým životním nastavením. Zatímco Ryčinka přejímá matčin pasivní přístup, Emma se vymaňuje z jednání své matky.

V románu Matky a dcery autorka dokonce umocněně znázorňuje tento rozdíl na třech ženských generacích. Setkáváme se s krkavčí matkou Matyldou, její dcerou Hanou, spasitelkou usedlosti, která nese kladnou úlohu¹, a její dcerou Jirkou, která představuje generaci nezatíženou, moderní.

Hrdinka románu Ryby raky, Anna, je vysokoškolsky vzdělaná a dává prostor nejen dítěti, ale též kariéře. Příběh vypráví o její osobní krizi, kterou prožívá v souvislosti s událostmi roku 1968. V našich zemích probíhala okupace, hrdinka prožívá krizi manželství, a uvědomuje si, že je pro ni dcera a rodina na prvním místě. Román končí v zásadě pozitivně, Anna se stará vzorně o Pepinku, svou dcerku, na konci příběhu na chvíli opět sblíží s manželem, dokonce čekají druhého potomka.

Dlouhou a trnitou cestou prošly ženy, aby se jim dostalo možnosti ve výběru ženicha, vlastního rozhodování, vysokoškolského studia. V první kapitole práce se zaměříme pomocí odborných publikací na tuto cestu žen za emancipací, věnovat se budeme konkrétně posunu v oblasti mateřství, porodnictví, dále v oblasti manželství a domácnosti, a též změnám v možnostech vzdělávání.

Dále přejdeme k dílům samotným. Zaměříme se opět s pomocí odborných pramenů na jejich podstatu, dobové přijetí a pokusíme se odhalit souvislosti s životy a tvorbou autorek. Poté se budeme

¹ KREJČÍ, Karel. *Anna Maria Tilschová*. Praha: Československý spisovatel, 1959., s. 49

věnovat hrdinkám samotným. Snažit se budu je co nejpřesněji charakterizovat, v popředí zájmu našeho zkoumání bude objasnit vztahy hrdinek dcer k jejich matkám a vztahy hrdinek matek k jejich dcerám. Zajímat nás bude též pojetí vztahu hrdinek směrem k muži.

Mateřství je jedinečné a pouto matky a dcery, jak též můžeme sledovat ve všech vybraných dílech. Je tím nejpevnějším, nejpodstatnějším a zároveň tím nejkřehčím a nejzranitelnějším, jak tomu u velkých citů bývá. V devatenáctém století bylo ještě považováno za téměř nevyhnutelnou povinnost ženy, za samozřejmost. Žena byla především považována za reprezentantku, nositelku lidského rodu.²

Ve všech románech je žena a její pouto k dceři, a naopak pouto dcery k matce, ústředním motivem. Motiv lásky, mateřství, feminity, je jistě silným pojítkem všech děl, díky kterému je můžeme porovnat.

Autorky mistrovsky poukazují na různé prototypy žen. V závislosti na matce je samozřejmě tvořeno i její pouto k dítěti, v našich případech k dceři. Další zásadní otázkou je ta, jak se k postoji matce staví dcera. V případě Ryčinky v Milenkách je vzorec chování a životního nastavení matky téměř identicky přejímán, zatímco na druhé straně se Emma chování své matky nechce opakovat. V Matkách a dcerách nejprve sledujeme umělkyni Matyldu, která se k dceři nechová hezky, dcera Hana je však natolik šlechtná a silná, že vůči své dceři Jiřce zaujme postoj zcela jiný, mateřský, přátelský. Rozmanitost hrdinek samotných a jejich vztahů k dcerám nás bude provázet celým dílem.

Cílem mé práce bude co nejdříve pochopit svět ženských hrdinek románů, analyzovat jejich význam v románech, jejich vztahy k matkám a k dcerám, sledovat díla z dobového hlediska a snažit se o jejich porovnání.

² BAHENSKÁ, Marie, Libuše HECZKOVÁ a Dana MUSILOVÁ. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2011. ISBN 978-80-86829-79-1., s. 108

1. Cesta žen k emancipaci.

V první kapitole mé diplomové práce bude cílen poukázat na změnu v postavení žen od devatenáctého do dvacátého století, jelikož tento vývoj úzce souvisí s hrdinkami vybraných románů. Dvacáté století bylo pro ženy velice průlomové, dostalo se jim mnohem větší úcty, práv, volnosti.

Mateřství

„V Evropě devatenáctého století bylo mateřství vrcholem života ženy. Bylo důkazem její ctnosti a jejího naplnění.“³

V této podkapitole se zaměříme na to, jak se změnila percepce mateřství v naší společnosti. Zatímco dříve se narození dítěte příliš neoslavovalo, jelikož úmrtnost byla nanejvýš děsivá, během vývoje se stala žena nejen „samozřejmou rodičkou a pracovní silu pro domácnost“, ale začala být uznávána jako dárkyně života, občanka, díky níž pokračují generace. Mateřství v devatenáctém století začalo být vnímáno jako nejvyšší úděl ženského pohlaví.

1.1.1. Pojetí mateřské role

Zvyk svěřit dítě kojné, zcela cizí ženě, je pro nás dnes nepochopitelnou záležitostí. Již v 17. století se tomu tak dělo u preciozek, průkopnic ženské emancipace ve Francii. Původně panovalo k dětem mnohem menší citové pouto, jelikož jejich úmrtnost v batolecím až v předškolním věku byla příliš vysoká. Děti nízkého věku byly náchylné především na obvyklé nemoci, jako byl černý kašel, infekční průjmy, staly se též oběťmi epidemií. Péče o miminko však nemá své kořeny až na přelomu 19. a 20. století, ale můžeme ji nalézt už ve středověku, kdy děti podstupovaly očistnou koupel. Avšak hygiena až do 19. století nebyla pravidelná, malá dítko nebyla přebalována a koupána každý den. Důraz na zlepšení hygienických podmínek jak pro dítě, tak pro matku, kladla až panovnice Marie Terezie. I lékaři a porodní báby nabádali k tomu, aby se dítě těšilo co nejlepší hygieně, avšak kvůli chudobě si to mnoho rodin nemohlo dovolit. Od 19. století se stala naštěstí pravidelná koupel, stejně jako přebalování a omývání, téměř samozřejmostí. Stejně, jako je tomu dnes, bylo kojení doporučováno zhruba do necelého roku věku dítěte. Naši předkové zastávali zásadu, že dítě, které je silnější, je zdravé. Za důležité považovali lékaři to, aby matka své dítě kojila, neponechávala jej kojné.⁴

³ ABRAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789–1918*. 2. Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2005. ISBN 80-7325-060-8., s. 102

⁴ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena devatenáctého století*. Univerzita Karlova: Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8., s 15-25

„Přes závratné změny, které vedly ke snížení kojenecké úmrtnosti, doporučovali lékaři od posledních desetiletí 19. století stále naléhavěji důsledné kojení dětí vlastními matkami.“⁵

Často své děti svěřovaly kojným ženy středních vrstev, zaměstnané, například dělnice, aby mohly pracovat.⁶ V rodinách zámožných dokonce byla kojná součástí rodiny. Lékaři doporučovali ženu mezi dvaceti a třiceti lety, zdravou, ideálně dvojnásobnou až trojnásobnou matku. Na přelomu 19. a 20. století byly překonány pověry, že dítě z kojné může „vytáhnout“ nemoci, dokonce charakter. Za děti, které byly matkou odloženy, zodpovídal místní farář, kojit je přicházela pěstounka.⁷

Velký zvrat v péči o dítě nastal na přelomu 19. a 20. století, kdy přímo doktoři vytvořil nové reformy. Již v 19. století též vznikaly nové instituce určené k opatrování kojenců, batolat. Sloužily především pracujícím matkám v továrnách. Rozhodující ovšem, jako je tomu i dnes, byla už péče rodinná, i přes skokový rozmach těchto institucí. Na výchově stoupal podíl otce, který se pomalu na přelomu století začal více angažovat a výchova dítěte přestala být pouze záležitostí matky. Již v hippokratovské medicíně byl pohled na dítě a na životní cyklus člověka silně maskulinní. Dle nauky o tělních tekutinách bylo rozlišení následující: malé dítě je vlhké a teplé, chlapec teplý a suchý, dospělý muž suchý a chladný, starý muž chladný a vlhký. Žena byl vnímána dle možností jejího těla, nejprve byla dítětem, pannou, poté téměř brzy manželkou a matkou, v poslední etapě vdovou, stařenou.⁸

„Reakce okolí na příchod novorozence byla odnepaměti určena jeho pohlavím.“⁹

Otec očekával dědice erbu, jména či podniku, zatímco příchod na svět dcery byl ještě v devatenáctém století doprovázen zklamáním a tíživou otázkou věna, aby se mohla vdát. Dívky byly častěji odkládány, byla jim věnována menší péče. Naštěstí tento pohled byl ve dvacátém století zcela překonán.

⁵⁵ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena devatenáctého století*. Univerzita Karlova: Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8., s 15-25

⁶tamtéž., s. 28

⁷tamtéž., s. 29

⁸ LENDEROVÁ, Milena, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ a Eduard MAUR. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1., s. 68-69

⁹ LENDEROVÁ, Milena, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ a Eduard MAUR. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1., s. 69

V devatenáctém století došlo nejen k většímu uctění ženy – matky, lepším hygienickým podmínkám, ale též k rozvoji hraček, což pro matky rozhodně bylo velkým průlomem. Byly vyráběny sériově, děvčátka se mohla těšit z panenek s pravými vlasy, z kočárků, kuchyněk. Chlapci si zase mohli hrát s vojáčky, houpacími koňmi, vláčky, ze spojených států poté roku 1903 nastoupil na trh medvídek „Teddy Bear“. Ženy se radily o zkušenostech jejich ratolestí s hračkami v žurnálech.¹⁰

Mateřská role ženy byla v devatenáctém století vnímána jednoznačně jako její úděl, pozitivní naplnění života. Měla být jejím instinktem, pudem a byla povinna opečovávat tělesný a duševní blahobyt svého dítěte. Pro ženu 19. století tato role byla centrální. Ženy mívaly počátkem století až dvanáct dětí, z nichž se zpravidla nepodařilo přežít všem. Žena přibližně od pětadvacátého do třicátého roku byla těhotná či se starala o malé děti.¹¹ Mateřství se postupně konečně stalo hodnotou, ne samozřejmostí. Hlavní přelom nastal na konci 19. století, a ještě silněji po druhé světové válce, kdy žena byla „pokračovatelkou lidstva.“¹² Zlepšila se probádanost a informovanost v oblasti gynekologie, kdy ženy do roku 1914 poznaly těhotenství především podle pohybů plodu v děloze.

Ve století dvacátém se začala rodina, tak i mateřská role více posouvat k naší dnešní moderní. Věk prvoroďček se začal zvyšovat, počet nerozených dětí značně snižovat. S možností hormonální antikoncepce se poté ženám otevřelo mnohem více možností, v oblastech intelektuálních, vzdělávání, v oblasti cest do zahraničí, možnosti literární činnosti.

Ženy ukazovaly svým dcerám nové možnosti, rozhodly se pracovat. Představitelky emancipace, mezi nimiž například George Sandová, Colette či Simone de Beauvoir, razily cestu k autonomii, dítě již nepovažovaly za smysl života. Sandová měla s dcerou Solange příliš komplikovaný vztah, Simone de Beauvoir připadala role matky svazující natolik, že ho neměla.

Z dnešního pohledu tento vztah sice klidnější, matky díky užívání antikoncepce mohou počatí potomka bez problémů plánovat, v modernější společnosti však nastala veliká potíž, která je fenoménem až do dnes. Jedná se o natolik ambiciózní a zaměstnané matky, které potřebují

¹⁰ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena devatenáctého století*. Univerzita Karlova: Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8., s. 32–37

¹¹ ABRAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789–1918*. 2. Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2005. ISBN 80-7325-060-8., s. 107

¹² LENDEROVÁ, Milena a kolektiv. *Ženy s kufříkem a nadějí: Porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Univerzita Karlova: Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-4475-2., s. 128

partnerský vztah s matkou, aby zvládly svůj život takzvaně na deseti židlích. To má vliv nejen na dítě, ale i na vztah s mužem takovéto ženy. Problematickou se poté stává i úloha babičky ve stále více se rozpadajících rodinách již ve dvacátém století. ¹³

1.1.2. Těhotenství, porodnictví.

Žena, ať již chceme, či nikoli, je spjata s bolestí, těhotenstvím a porodem. Ještě v první polovině 19. století byl porod velice nebezpečným jak pro dítě, tak samozřejmě pro ženu, což vedlo bohužel k vysoké úmrtnosti matek po porodu a díky rozvoji v oblasti hygieny a gynekologie celkově se toto začalo ve druhé polovině 19. století zlepšovat, ve dvacátém století začaly být podmínky ještě mnohem přínosnější. I když se věda neustále posouvá a podmínky ještě v první polovině dvacátého století by nám dnes mohly připadat nevyhovující, díky lepším lékařským poznatkům a zlepšení hygieny značně ubylo úmrtnosti dětí i rodiček, právě i proto se výrazně měnilo pouto matek k dětem, jak bylo již zmíněno. ¹⁴

Neschopnost početí byla ještě v 19. století svalována na ženu¹⁵, což se díky velkému rozmach v oblasti lékařství během 20. století změnilo, bylo prokázáno, že neplodní mohou být i muži. Ještě na počátku století byly poznatky o početí, ovulaci, menstruaci, dosti nejasné. O porody se dříve staraly takzvané porodní báby. Na tuto problematiku se nyní zaměříme s pomocí odborné publikace Mileny Lenderové a kolektivu autorů: *Ženy s kufříkem a nadějí – porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. O prvních záznamech porodů se dozvídáme díky takzvaným porodním deníkům Anny Renčové pocházejících z přelomu 19. a 20. století. Existovala dokonce babická škola, kde porodní báby (ačkoliv mladé dívky) studovaly. Počet diplomovaných bab se prudce navyšoval, v čele babické kliniky stál Ferdinand Werner, autor učebnic o porodnictví. Porodní bába byla uznávanou součástí kolektivní paměti, ve společnosti respektována například jako farář či učitel. Byla součástí fyziobiologického i sociálního zrození nového člověka, občana, byla přítomna u křtů. ¹⁶

¹³ PONCET – BONISSOL, Yvonne. *O matkách a dcerách: Evropa 1789–1918*. 2. Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0945-4., s. 20-21, s. 113

¹⁴ LENDEROVÁ, Milena a kolektiv. *Ženy s kufříkem a nadějí: Porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Univerzita Karlova: Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-4475-2., s. 128

¹⁵ ABRAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789–1918*. 2. Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2005. ISBN 80-7325-060-8., s. 102

¹⁶ ABRAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789–1918*. 2. Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2005. ISBN 80-7325-060-8., s. 13–23

Zajímavý pohled je na to, jaký vlastně samy porodní báby žily život. Některé z žen kurz babictví absolvovali po uzavření sňatku, jiné dokonce i po narození dětí. Některé z nich těhotné, svobodné a menšina z žen porodních bab poté zůstala neprovdána.¹⁷

Nastávala otázka práva, kdy v 18. století byla profese úředně regulována tak, aby porod prováděly opravdu pouze vyškolené ženy. Pokud byly porod či potraty dělány nelegálně, jednalo se o takzvané ženy andělíčkářky.¹⁸

1.2. Manželství, domácnost.

V 18. století byla žena definována anglickým esejistou Richardem Steelem následovně: „Žena je dcera, sestra, družka a matka, pouhý přívěšek lidské rasy.“¹⁹

Po dlouhou dobu hledaly ženy své opodstatnění, usilovaly o samostatnost, práva. Naštěstí se v 19. století tomu tak začalo dařit, ve století 20. se poté žena stala již samostatnou a svéprávnou bytostí.

„Samotná otázka seznamování mladých lidí a následně uzavření manželství podléhala v 19. století tradičním stereotypům a konvencím. Žena, která by si vybudovala samostatnou a nezávislou existenci, byla v 19. století, zejména v jeho první polovině, výjimečným a ojedinělým zjevem. Společnost ženu jakožto svobodnou a nezávislou bytost nebyla ochotná akceptovat, očekávalo se od ní, že splní především roli manželky a matky.“²⁰

Zaměříme se nyní na to, jak se změnil pohled na manželství, při čemž k největším změnám došlo opět na rozhraní 19. a 20. století.

1.2.1. Změna v postavení ženy ve svazku manželském

Formy manželství bývaly v průběhu staletí různé, o prosazení modelu monogamie se zasloužil jako první v našich zemích kníže Břetislav. To přispělo nejen křesťanské víře, ale i k povznesení ženy. Manželský svazek byl jakýmsi základním kamenem společnosti, státu. Dříve se naši předkové ubírali

¹⁷ LENDEROVÁ, Milena a kolektiv. *Ženy s kufříkem a nadějí: Porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Univerzita Karlova: Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-4475-2., s. 234

¹⁸ tamtéž, s. 292

¹⁹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena devatenáctého století*. Univerzita Karlova: Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8., s. 72

²⁰ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Univerzita Karlova: Libri/Slon, 2005. ISBN 80-7277-241-4., s. 21

do svazku manželského především z důvodů politických, dynastických, kvůli zachování území, rodů. Pomyslné sňatky byly uzavírány již u dětí těsně po narození. Jednalo se o takzvané sňatky z rozumu.²¹

Ve století 19. se však model rodiny značně změnil. Rodina v měšťánské společnosti, se kterou se setkáváme v románu Anny Marii Tilschové-Matky a dcery v průřezu generací a jejich přístupu ke statku, už nebyla svázána výrobními funkcemi. Oddělen začal být život soukromý a veřejný. Ovšem role a úloha ženy a muže byla stále zachována. Muž měl ekonomicky zajistit rodinu, matka měla být opatrovnicí rodinného krbu.

Ve 20. století byly však zcela překonány předsudky, rozmohly se nabídky sňatků a už se neočekávalo, že žena se setká se rty muže až ve svatební den. Dokonce se ženy už v 19. století začaly vdávat výjimečně těhotné. Dříve bylo důležitou otázkou k provdání dívky věno. Dbalo se na charakter a dvoření se muže dívčíným rodičům, zároveň se hledělo i na vyhlídky obou mladých lidí a takzvanou zachovalost. Žena musela být vybavena košilemi, jak denními, tak nočními, ozdobnými, nočními, spodničkami, prostěradly, ubrusy. I když až ve století 19. přibýlo sňatků z lásky, stejně hrály roli i politické postoje, ekonomická stránka. Co se týká svatebních symbolů, symbolická trojice kytice, závoj, prsten, ukotvila až v době moderní. Dříve byl symbolem obřadu pouze prsten. Tato tradice pochází až z dob kmenů, kdy si muž připoutával ženu k lůžku, když ji unesl z jiného kmene. Ani pro dnešní nevěstu typické honosné bílé princeznovské šaty nebyly v 19. století zdaleka samozřejmostí. Ženy se vdávaly spíše v kostýmku, kloboučku, z nichž u některých se již objevil závoj, též mívaly pomyslnou snítku myrty, jež značila panenství, případně stejnou symboliku nesl věneček.

Z Anglie se k nám ve druhé polovině 19. století dostal zvyk svatební cesty. Po návratu novomanželé obvykle budovali domov. Žena čerstvě provdána se pyšnila novým stavem, začala se oblékat vznešeněji než neprovdané dívky.

Na přelomu století 19. a 20. se značně změnilo i vnímání sexuality, které bylo nyní mnohem přirozenější. Převrat nastal především v lékařském oboru gynekologie, byly lepší poznatky o pohlavních orgánech, procesu rozmnožování, zlepšily se hygienické podmínky. I když společnost začala být ohledně sexuality „volnější“, církve zůstávala, a zůstává až do dnešních dnů, přísná. Od ženy 19. století se i tak očekávala jistá cudnost i po svatbě.²²

Do manželství vstupovala v 19. století velká většina žen, ve 20. století se počet provdaných žen snížil, zvláště z důvodu emancipace, kdy ženy začaly být společensky i ekonomicky samostatné.

V 19. století byly dívky od mala vedeny k tomu, že se brzy vdají, zatímco matky 20. století své dcery do sňatků „nenutily“. Ještě v 19. století bylo manželství bráno jako povinnost, ctnost, ovšem i

²¹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena devatenáctého století*. Univerzita Karlova: Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8., s. 73

²² tamtéž, s. 89–99

radost. A stále v 19. století vedla k uzavření manželského sňatku již zmíněná ekonomická nutnost. Malá skupinka žen se ale již v 19. století vymanila z tohoto stereotypu a staly se emancipačními průkopnicemi. Dokonce v románech se nám objevují „antihrdinky doby“ jako Anna Karenina či Emma Bovaryová. Ženy, jež i přes nepřízeň společnosti poslechlly svá srdce.²³ Byly potrestány, zatímco muži za své pletky ne. Naštěstí tento model pohledu na nevěru je dnes zcela překonán.

1. 2. 2. Starost ženy o domácnost

Cílem ženy bylo ještě v 19. století a vlastně odjakživa nejen plodit, ale též být dobrou hospodyňkou, a vést k tomu svou dceru.²⁴

Velké změny v domácnosti nastaly až v 19. století, kdy se značně zlepšila hygiena, tím pádem žena mohla mnohem lépe dbát na čistotu. Co se týká ženy, zůstávala ještě v 19. století podřízena tomu starat se o domácnost. Měla dbát nejen na úpravu a čistotu domu, ale i zevnějšku svého.²⁵ Rozvinula se též oblast kulinářství, například kuchařky průkopnice Magdalény Dobromily Rettigové však uvažovaly přítomnost jedné až dvou služebných.

Fyzické nasazení ženy ve starosti o domácnost se odráželo především od toho, jak byla ekonomicky zabezpečena a sociálně postavena. Velmi chudé rodiny si zpravidla nemohly služebné dovolit, ale například i Božena Němcová potýkající se s velkou chudobou, jednu služebnou měla. Služící dívky bývaly zpravidla velmi mladé, a ne zcela zkušené, proto si i ženy dobře situovaných rodin dohlížely na to, jak práci odvádí, některých úkonů se chopily samotné. Žena byla zapřa. sžena od samého rána do večera. Práci v domácnosti alespoň částečně ulehčila ženám průmyslová revoluce, kdy byly vynalezeny například šicí stroje či stroj na hnětení těsta.

K poučení o domácích pracích sloužily ženám tzv. „dobré hospodyňky“. Průvodce dívky a budoucí hospodyně byl vydán Františkou Hansgirkovou, ta se věnovala jak normě chování dámy, tak jejímu vzhledu, přidala též podrobný návod k úklidu, pěstování rostlin, praní a čištění prádla, přípravě jídel, mimo jiné i k přípravě mýdla či čokolády, másla, octa, ošetřování vína, pečení chleba.²⁶

Ve srovnání s dnešní moderní společností si troufám říci, že stále je v mých očích žena částečně hospodyňkou a práce o domácnost ji náleží. Avšak určitě je dobře, že již během 20. století

²³ ABRAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789–1918*. 2. Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2005. ISBN 80-7325-060-8., s.148

²⁴ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena devatenáctého století*. Univerzita Karlova: Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8., s. 106

²⁵tamtéž, s. 124

²⁶ LENDEROVÁ, Milena, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ a Eduard MAUR. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1., s. 55–57

ženě začala být dáována větší volnost v tom, jak příliš a v jakých směrech se bude domácnosti věnovat. Rozhodně přestala být celodenní služkou domácnosti.

1.3. Vzdělání

„Ženská má být vzdělaná, třeba i učená, nesmí při tom ovšem zapomenout, že má děti chovat a umět buchty péci, ale jsem rozhodně proti hloupým ženským, hloupá ženská ani děti dobře nechová, ani buchty dobře nepeče!“²⁷

Slova Antonína Gindelyho, českého historika a vychovatele prince Rudolfa, který v 80. letech 19. století vyslovil názor takový, že ženě by nemělo vzdělání bránit ve starosti o děti a domácnost.

Vzdělání je jednoznačně jedním ze základních kamenů pro naši moderní společnost, kdy se stalo doslova povinností. Formy institucí, jež sloužily ke vzdělání, existovaly už ve středověku. Určeny však byly hlavně pro chlapce. Jak jsme se již v předešlých podkapitolách práce dozvěděli, v 19. století byla žena předurčena být matkou. Ještě v 19. století se touha ženy po vzdělání považovala za něco neobvyklého až chorobného. Ale už ve středověku se setkáváme s ženami vzdělanými, dokonce literárně činnými, avšak jich bylo pomálu.

Boj o ženské vzdělání se stal velkou kapitolou v kulturních a sociálních dějinách. Má svou dlouhou historii. S normalitou vzdělání a vstupem na trh práce je žena spojována až ve 2. polovině 20. století.

I přesto, že měla žena dříve kojné či chůvy, docházelo v 18. století ke vzniku institucí pro opatrování předškolních dětí. Roku 1769 otevřel první mateřskou třídu Jean Oberlin ve Vogézách ve Francii. Roku 1837 se stal v HK učitelem opatrovny Tomáš Vorbes, autor průkopnického díla Školka čili prvopočáteční, praktické, názorné, všestranné vyučování malých dětí k věcnému vybroušení rozumu a ušlechtnění srdce s navedením ke čtení, počítání a kreslení pro učitele, pěstouny a rodiče. V 19. století byly položeny základní kameny k předškolnímu vzdělávání.

Docházka do školy se stala samozřejmostí až ve 2. polovině 19. století, zvláště byl zájem o alfabetizaci národa, společnosti.

Reformní rok 1848 vedl k velké progresi v oblasti školství, ještě průlomovější byla Hasnerova reforma, která platila od školního roku 1870/1871. Týkala se všech stupňů škol vyjma univerzit, tedy od předškolního vzdělávání po školy střední). Prodloužila povinnou školní docházku o dva roky, tedy do čtrnácti let věku. Co je však z hlediska našeho bádání ještě důležitější – potírala rozdíl mezi chlapci a dívkami. Držela se jednotných osnov. Vedla k vymýcení analfabetismu, k emancipaci škol od církve.

²⁷ LAUERMANNOVÁ – MIKŠCHOVÁ, Anna: Lidé minulých dob. Kniha lidských a básnických osudů. Praha 1941

Vznikaly měšťanské školy, alespoň jedna v okrese. Tabulkovou metodu výuky nahradily sešity a již kvalitní učebnice. Byly zakázány fyzické tresty.²⁸

1.3.1. Cesta žen ke vzdělání

V 19. století se konečně na ženu začalo pohlížet jako na bytost, jež umí psát, číst a počítat. Studium začalo být však vnímáno jako normalita až ve století dvacátém.

Debaty o ženském vzdělání samozřejmě probíhaly již dříve, ve Francii v 17. století byly však omezeny na prostředí elit. Francouzské osvícenství považovalo otázku ženského vzdělání za značně důležitou.

Dívky byly vzdělávány především doma domácími pedagogy či profesory, což si však mohly dovolit dobře postavené rodiny úředníků, lékařů. Vyučující docházel do rodin asi třikrát v týdnu. Často, a především, s domácími pracemi dívku seznamovala matka. Bylo tomu tak například i v případě Magdaleny Dobromily Rettigové. Matka ji učila číst, psát, počítat, šít, vařit, prát a podobně.

Ve šlechtickém prostředí měla být dívka již ve věku 15 a 16 let připravena a vybavena na vdávání. Důležitý byl um tance, dbalo se na znalost náboženství, cizích jazyků, hudby, výtvarného umění a samozřejmě domácích prací.

Přístupné pro dívky byly nejdříve klášterní školy, ty zůstaly až hluboko do 20. století. Například v Paříži již probíhala privilegovaná dívčí výchova, jenž ale byla vysoce placená.

Už od počátku 19. století nastávaly však námitky, že byl klášter necitlivý odloučením dívky od rodiny.

V Praze začalo vznikat několik dívčích ústavů, kdy výuka probíhala v bytech a účastnilo se jí jen malé množství dívek. Vyhlášenou byla například soukromá dívčí škola manželů Svobodových, která fungovala v 50. letech 19. století. Jeden z prvních dívčích ústavů vedla žena Karla Slavoje Amerlinga, významného reformátora pedagogiky. Paní Františka Svatava Amerlingová jej řídila až do roku 1870. Výrazně českým ústavem se poté r. 1862 stal ústav manželů Františka a Anny Tesařových. Roku 1858 vystoupil kněz Karel Alois Vinařický s myšlenkou vyčlenění tříd pro dívky, kde by se jim věnovala literní učitelka. Vzdělání dívek nabývalo komplexnější podoby, existovaly tedy klášterní školy, ústavy či veřejné školy. Dívky měly být vedeny jako pomocnice svých matek, služebné, chůvy.

Rodiny zámožné si mohly dovolit posílat své dcery do zahraničí, aby si mohly rozšířit své obzory, většinou Německa, hlavně do Drážďan, Švýcarska, Itálie či Francie. Doprovázela je matka či

²⁸ LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4., s. 191–205

vychovatelka. Dívky z chudších poměrů mohly v zahraničí pracovat jako služebné či chůvy, a díky tomu tam mohly pobývat. Mnohdy se v zahraničí dívky i provdaly.

V 60. letech 19. století se značně rozvíjely společenské instituce, vznikl český politický deník Národní listy, činnost zahájil pěvecký spolek Hlahol, vznikla tělocvična Sokolu, byla poprvé vytažena opona Prozatimního divadla. Roku 1860 došlo též k velkému průlomů v ženském vzdělávání. Vznikla první nejstarší vyšší dívčí škola v Písku, dále ji roku 1863 následovala vyšší dívčí škola v Praze, o níž byl extrémní zájem. Učilo se zde náboženství, českému, německému a francouzskému jazyku, dějepisu, zeměpisu, počítání, měření, zpěvu, přírodním vědám, kreslení, ručním ženským pracím. Novinkou byla výuka tělocviku v opravdové tělocvičně. Později přibyla výuka anglického, polského a ruského jazyka, nauka o domácím hospodářství. Značně se dbalo na hygienu, dívky chodily o přestávkách ven na dvůr a v zimě měly k dispozici prostorné chodby. Studium bylo nákladné a školy navštěvovaly dcery z bohatých rodin. Dívky nabývaly na sebevědomí, byly ctižádostivé a čiperné. Vyšší dívčí školy začaly vznikat i v dalších městech na území Čech, Vesna v Brně byla otevřena roku 1866, jedna z vyšších dívčích škol měla své působiště i v Hradci Králové. Od školního roku 1870/1871 fungovala již výše uvedená Hasnerova reforma, která dívkám umožňovala stejné osnovy jako chlapcům.

Snem feministicky smýšlejících dívek se stalo otevření odborné dívčí školy. Prvním pokusem byla průmyslová škola dívčí v Praze, již provozoval Spolek svaté Ludmily, založen roku 1851. Za cíl měl podporovat chudé vdovy. Průmyslová škola dívčí byla dále otevřena roku 1866 a vyznačovala se širší koncepcí. Chudé dívky mohly získat základy profese hodící se pro ženu. Dále vznikaly v různých městech další školy zaměřeny například na šití oděvů, hospodyňské. Umožňovaly poté ženě ekonomickou nezávislost. Dalším milníkem byl rok 1870 a vznik dívčího lycea. Na shromáždění ve Francii roku 1880 byla odsouhlasena možnost dívčího středoškolského vzdělávání. Dívky již získaly osvědčení o absolvování. Bylo však chápáno jako projev nezávislosti, nebezpečí.

V Praze roku 1870 vznikl na základě Hasnerovy reformy dívčí učitelský ústav – pedagogikum. Končilo maturitou, tak poskytovalo ženám úplnou kvalifikaci. Zde studovaly dcery ne příliš majetných rodin, ve kterých nebylo na věno. Mravy zde byly přísné, učební plány na úrovni.

Dalším, velikým mezníkem v dějinách našeho školství bylo založení dívčího gymnázia. Jelikož příprava pro další studium byla považována za zcela zbytečnou. První maturitní zkoušku složila 24. července 1874 pozdější lékařka Bohuslava Kecková. Prosazování gymnázií a celkově dobrých podmínek pro kvalitní ženské vzdělání byl vysoce náročný. Myšlenky se ujala Eliška Krásnohorská, z její iniciativy mohl tak roku 1890 vzniknout Spolek pro ženské studium Minerva. Muži stále byli proti, přáli si ženu za plotnou, ne schopnou konkurenci na trhu práce. Žádost o povolení Minervy předal nakonec Říšské radě 11. března 1890 poslanec Karel Adámek, a byla schválena. Byla nejstarším dívčím gymnáziem v Rakousko – Uherské říši. Jen v prvním roce se ke studiu přihlásilo 52 dívek, ředitelem byl František Prusík. Maturitu dívky musely skládat na státním chlapeckém

gymnáziu. Z prvních 13 absolventek mělo 11 zájem o další studium. Až roku 1907 mohly dívky maturovat na svém ústavu. A jelikož se Minerva potýkala s finančními problémy, veřejnou se stala až od školního roku 1915/16.

Dívky, takzvané „minervistky“ byly však téměř předurčeny ke staropanství. Rodiny nebyly schopny shromáždit věno, a co hůř, o vzdělanou ženu většina mužů nestála. Žily poté zpravidla osamělý život, živily se jako učitelky, vychovatelky, úřednice. Dívkám byly otevřeny brány i do dalších možností středoškolského vzdělání. Vzniklo Brněnské dívčí gymnázium, roku 1907 ve Velkém Meziříčí první dívčí reálné gymnázium.²⁹

Jelikož vzdělaných žen přibývalo, rozšířila se i možnost jejich uplatnění na trhu práce. Již nemusely být pouze služkami či pradlenami.³⁰

V první řadě se začaly prosazovat v profesi pedagogické. Roku 1916 vyšla práce Josefa Kafky s názvem 350 ženských povolání, která přímo rozdělovala ženské profese. Sloužila především jako příručka pro rodiče či pedagogy, kteří chtěli pomoci ve výběru budoucí profese dívky. Patřila mezi ně povolání obchodní, kancelářská, vychovatelská a učitelská, umělecká, a dokonce konečně i akademická.³¹

Studium vysokoškolské bylo povoleno na pražské filozofické fakultě roku 1897, na fakultě lékařské roku 1900 a na právnické fakultě roku 1918.

Prvními absolventkami vysokých škol byli Marie Zdeňka Baborová na filozofické fakultě, která promovala roku 1901, vystudovaná byla v oboru zoologie, Anna Honzáková, jež se stala roku 1902 první lékařkou, Anděla Kozáková, která se roku 1922 stala první doktorkou práv.³²

V oboru vzdělání, stejně jakožto i v oblasti manželství a životech žen celkově, se na přelomu 19. a 20. století setkáváme s velkým průlomem. Dochází k zrovnoprávňování ženské role ve všech společenských i intimních sférách.

1.3.2. Cesta žen na trh práce

Jak jsme již zmínili, cesta žen za zrovnoprávněním byla složitá. Miliony žen se zapojily do účasti v bojích za přístup ke vzdělání, právům, a více než sto let jim tato cesta trvala. Průkopnicemi hnutí za právy žen byly francouzské ženy, jež se nazývaly sufražetky. Tento název se poté pro ženy

²⁹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena devatenáctého století*. Univerzita Karlova: Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8., s. 43–70

³⁰ PÁNKOVÁ, Markéta. *Vzdělávání dívek v Čechách*. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 2008. ISBN 978-80-86935-06-5., s. 22

³¹ KAFKA, Josef. 350 ženských povolání. Praha, 1916.

³² PÁNKOVÁ, Markéta. *Vzdělávání dívek v Čechách*. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 2008. ISBN 978-80-86935-06-5., s. 23

bojující za svá práva zobecnil. Vyvrcholení sufražetského hnutí vyvrcholilo roku 1913, když byla zraněna při protestu Angličanka Emily Davison.³³

V prvním desetiletí dvacátého století proud boje za emancipaci žen sílil, v Kadani roku 1910 proběhla mezinárodní konference, na níž se jednalo o volební právu žen, o ochraně matek a dětí. Roku 1911 se tomu tak stalo též v Německu, Rakousku, Švýcarsku i v českých zemích. Kladeny byly požadavky na volební právo žen, zrovnoprávnění s muži, přístup do politika a pracovních funkcí v souvislosti v boji proti válce. Roku 1914 proběhlo mohutné shromáždění v celé Evropě, největší bylo v Praze a ve Vídni.³⁴

V Československu vzniká roku 1923 Ženská národní rada pod vedením senátorky E. Plamínkové. V porovnání s dnešními dny bylo jen směšně malé množství žen, jež získaly vysokoškolský titul a mohly ho poté uplatnit.³⁵

Válka změnila svět. Úvod do druhé poloviny dvacátého století začal pro ženy slibně. Dne 26. července 1945 národy na konferenci v San Franciscu Chartu spojených národů, jež slibovala stejná práva mužů a žen. Ta vyhlášovala:

„My, lid Spojených národů, jsme rozhodnutí ochránit budoucí generace od hrůz války, která dvakrát za jeden lidský život přinesla lidstvu nevýslovná utrpení, vyhlášíme svoji víru v základní lidská práva, ve stejná práva mužů a žen, v rovnocenná práva velkých a malých zemí, a chceme vytvořit podmínky, nutné pro udržení spravedlnosti a respektování smluvních závazků a jiných forem mezinárodního práva.“³⁶

V hospodářsky vyspělých zemích vzrostla zaměstnanost vdaných žen, i žen s malými dětmi do čtrnácti let. Velké procento žen se stalo pracovně činným i v aktivním mateřském věku, mezi 25. až 34. rokem života. Nastal však fenomén takzvané druhé směny žen, kdy žena plnila ekonomickou i mateřskou funkci ženy, která tráví 40–50 hodin týdně starostí péčí o domácnost. Dochází tak k přetížení žen a tím dalších vznikajících sociálně patologických jevů.³⁷

Tento problém nejspíše přispěl k takzvanému mýtu ženství, jež dosáhl nejdokonalejší podoby v USA v 50. – 60. letech dvacátého století. Byl nejpřesněji popsán americkou socioložkou Betty Friedanovou roku 1964 v díle Mýtus ženství. Přesvědčení se vrátilo k předešlým staletím – žena má

³³ SVOREŇOVÁ – KIRÁLYOVÁ, Blanka. *Žena 20. století ve světě práce: Pohled na zaměstnanou ženu v moderním světě*. Praha: Práce, 1968., s. 7

³⁴tamtéž., s. 15-16

³⁵tamtéž, s. 19

³⁶Tamtéž, s. 23

³⁷ SVOREŇOVÁ – KIRÁLYOVÁ, Blanka. *Žena 20. století ve světě práce: Pohled na zaměstnanou ženu v moderním světě*. Praha: Práce, 1968., s. 34

být matkou a manželkou, její hlavní poslání je její sexualita, biologické poslání. Ženy se masově začaly z těžce vybojovaného vzdělávacího či pracovního procesu vracet do domácnosti. Až šedesát procent žen v tomto období přerušilo studium na universitách.³⁸

V moderním světě druhé poloviny dvacátého století již překážky v uplatnění se žen v různých pracovních pozicích mizí. Stejně však oproti mužům hrubky zůstávají, i nadále mají ženy nižší platové ohodnocení a v jistých funkcích nejsou privilegované.³⁹

³⁸SVOREŇOVÁ – KIRÁLYOVÁ, Blanka. *Žena 20. století ve světě práce: Pohled na zaměstnanou ženu v moderním světě*. Praha: Práce, 1968., s. 110

³⁹tamtéž, s. 107

2. Milenky – Růžena Svobodová

Román Růženy Svobodové Milenky byl nejprve vydán roku 1902, těsně na počátku století dvacátého. Dvoudílná, rozsáhlejší verze, kterou jsem pro bádání v mé práci četla, vyšla mezi lety 1914 a 1918. Sledovat budeme v první řadě život ženských hrdinek, jejich počínání ve vztahu k dcerám, k muži, ale i trávení volného času.

Růžena Svobodová nám odkrývá dvě psychologické linie žen a jejich dcer, Marie a dcery Ryčinky, a zcela odlišné Malvy a její dcery Emmy.

2.1. Charakteristika díla

V románech realistického zaměření jsou výraznými motivy vina, trest, morální rozkolísanost, odpovědnost. Odpovědnost nejen hrdiny za své jednání, ale i odpovědnost kolektivní a společenská. To jsou motivy téměř všudypřítomné v literárních dílech od konce 19. století. Etické a filozofické zaměření jim dodává na velikosti, setkat se můžeme i s nadčasovým, dodnes aktuálním motivem otázky existenciální.⁴⁰ A setkáváme se s nimi i v díle Milenky Růženy Svobodové.

Nelze říci, že autorky na přelomu 19. a 20. století se inspirovaly především díly svých předchůdkyň, ale jistými vzory pro ně byly kontroverzní Božena Němcová a Karolina Světlá. Lze tvrdit, že Svobodová měla z českých prozaiček k Němcové nejbližší. Ačkoliv obě autorky zdánlivě spojuje zájem o pohádkové náměty, na rozdíl od Boženy Němcové se u Růženy Svobodové vina a trest nesmazávají, mají nový rozměr. Pohádkový motiv, který částečně můžeme zaznamenat i v díle Milenky, je sice pouze součástí složitě mozaiky autorčiny tvorby. V Milenkách sledujeme pohádkový konec Emmy a Valtra, ale kolik motivů viny, trestu, boje s osudem se v díle prolíná k tomu? Trpí Marie i Ryčinka, jsou potrestány za svou pasivitu, trpí Malva, která je potrestána za svou sobeckost, chtíč moci nad muži.

Svobodová ve svém díle vyobrazenou každodennost okořeňuje snovostí, dokonce cizokrajností. U Malvy se projevuje láska k cizím krajům, k cizokrajným rostlinám, Emma též jako matka ráda cestuje, avšak nakonec se usadí v Praze.

Hrdinky Svobodové jsou romanticky neuspokojené, „jiné“. Jako především Emma a Malva v díle. Mnohdy si připadají ztracené, bezúčelně jednající, jako Marie a Ryčinka. Vina hrdinek je způsobena buď jednáním, jakož tomu je u Malvy, nebo prázdnotou, pasivitou, jakož tomu je u Marie a Ryčinky.

⁴⁰ *Literární archiv – Ztěžklá křídla snů: Ženy v české literatuře*. 2. Praha: Památník národního písemnictví, 2004. ISBN 80-85085-68-2.

V díle Milenky převládá niterné pojetí vztahů. Postavy samy sebe analyzují. Vinu toho, že nedokáží aktivně, užitečně žít svůj život, musí odpykat a přijmout. Motiv viny souvisí i s motivem zbytečného člověka.⁴¹

Dílo je motivy doslova naplněno, krom již výše zmíněných motivů viny, trestu, otázky existence, motivu cizích krajín, autorka promítá do díla pro nás podstatný motiv mateřství, lásky, smrti, přírody, umění.

Událostí, která inspirovala Svobodovou k napsání Milenek, byla náhodná návštěva neznámé dívky, která se jí svěřila se svým osudem.⁴²

Kritická společnost tehdy autorčin román hodnotila velice úspěšně. Recenze opěvovaly krásu fikce, překvapivost symbolů v prozaickém žánru, odvahu při rozlišení ženských typů a vyslovení pravd. V široké veřejnosti měl román doslova živý ohlas. Společnost byla pod vlivem dekorativnosti a secese, a v literatuře toto nacházela právě u Svobodové.⁴³

V odborné publikaci Odkazy pokrokových osobností naší minulosti Jarmily Mourkové se můžeme dozvědět o dobovém nadšení Sigmunda Boušky:

„A miluju tak nesmírně Emmu, že jsem z toho jako opilý. A mám až bláznovskou radost, když poznám, že se stejně dívá na svět, na umění, na krásu života jako já v nesčíslných podobnostech. Co jsem cítil po dlouhá léta života, co jsem denně žil, čím hořel a svítil, to ona teď mluví a krásně mluví. Je v tom tolik pravdy co krásy. Jaké jsou to váhy zázračné, ta vaše kniha! Dvě misky archandělem z nebe snesené a já nevím, do které dříve hoditi svoje srdce.

Ach ne, nemohu Vás přece citovati, ale vy jste dala vše, sebe samu, celou svou duši. I v celé její intenzitě a v celé palčivé obětavosti, v celém rozsahu. Hrdinstvím je Vaše kniha. A já Vám za ni pokorně a vděčně ve jménu mnohých a ve jménu svém líbám ruce.“⁴⁴

⁴¹ *Literární archiv – Ztěžklá křídla snů: Ženy v české literatuře*. 2. Praha: Památník národního písemnictví, 2004. ISBN 80-85085-68-2., s. 157–164

⁴² MOURKOVÁ, Jarmila. *Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*. Praha: Melantrich, 1975., s. 115-116

⁴³tamtéž., s. 117–118

⁴⁴ tamtéž, s. 118

2.2. Růžena Svobodová

Růžena Svobodová – spisovatelka s významnými literárními cíli, ale též autorka vymykající se úrovni tehdejší literatury psané ženami. Stala se významnou kulturní osobností a měla veliký vliv na mladší generaci žen.⁴⁵

Jako Růžena Čápková byla narozena 10. července 1868 v Mikulovicích. Rodina patřila k vyšší úřednické vrstvě. Dětství prožila autorka právě v této společenské vrstvě a vstoupil se jí odpor k tzv. maloměstské honoraci. Měla veliký obdiv k otci, silněji však byla ovlivňována matkou. Rozpory s ní ji provázely celý život, a rozhodně se do jejích děl, respektive životů hrdinek tato skutečnost silně promítá. Byl to zřejmě i jeden z velkých impulzů k napsání díla Milenky, kdy je motiv vztahu a dcery klíčovým. Matka, Eliška Čápková, vychovala čtyři děti, nejstarší Růženu, mladší sestru a dva bratry. Byla silně nábožensky založena a jako svou životní povinnost vnímala výchovu dětí, manželství a autoritativní morálku. Tatínek, Jan Čápek, byl literárně vzdělaná a zcela nevšední osobnost. Byl urostlý muž s černýma jiskrnýma očima a plnovousem, jak ho sama Svobodová popisuje. Na otce malá Růžena dosti žárlila, k tatínkovi měla silné citové pouto, díky němu mohla pociťovat nadšení z přírody a z života celkově. Bohužel zemřel příliš brzy. Na její citový život měl i tak veliký vliv. O dospívání autorky jsou dochovány záznamy z deníků. Značně ji poznamenávalo a zraňovalo tvrdé jednání matky. Matka ji bránila v iniciativě, dceři především chtěla vstoupit princip toho, že se musí svěřit plně do rukou manžela. Vztah k mužům se pro Růženu díky tomu stal celoživotním traumatem. Měla v povaze bouřlivě se scházet a rozcházet.⁴⁶Významné pro ni bylo přátelství s básníkem F. X. Svobodou, původně manželem její kamarádky. Ten byl okouzlen její snivou romantičností v kontrastu s vysokou mravností. Vzali se s Růženu, ale oba byli ze sňatku zklamáni.⁴⁷

V centru tvorby Růženy Svobodové stála žena.⁴⁸V psychologickém románu 2. poloviny 19. století se projevoval takzvaný psychologický realismus, jež kladl důraz na vcítění se autora do díla, což se u Svobodové rozhodně značně projevilo. Když se podíváme na tři velké práce Svobodové z let 1892–1894, Přetížený klas, Ztroskotáno a Na písčité půdě, je zde projekce autorčina dospívání.

⁴⁵ MOURKOVÁ, Jarmila. *Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*. Praha: Melantrich, 1975., s. 7

⁴⁶ tamtéž, s. 15–25

⁴⁷ tamtéž, s. 57–61

⁴⁸ tamtéž, s. 40

Zvláště vnitřní konflikt toho, že jí a ženám mladé generace obecně nebylo umožněno být samostatně výtěžně činnou. Za „kariéru“ dívky bylo považováno manželství.

V díle Růženy Svobodové nastává rozpor mezi zvnitřku nazíranými postavami, na kterých ukazuje své vlastní konflikty, jež prožila, a mezi postavami, které jsou vytvořeny „uměleji“ a viděny pouze zvnějšku. Vcítěním autorky, které, jak je výše zmíněno, bylo typické pro psychologický román, jsou postavy románů doslova nasyceny. Co se týká díla Milenky konkrétně, u všech hrdinek je projekce životních zkušeností a vlastních prožitků Růženy Svobodové značná. Dílo Svobodové je značné dvojpólností, v jedné ze skupin děl je uplatněno realistické vidění, jsou přesně reprodukovány slyšené a viděné příběhy. Ve druhé skupině jsou příběhy fabulovány na základě osobního prožitku, případně jim dotvořeny.⁴⁹

Druhá polovina devadesátých let je obdobím druhé etapy autorčina uměleckého zrání. Prožívá však těžké období. V prvním období byl život jejím dílem osvětlován jako realita, promítly se zde především pravdy jejího života. V dalším období toto probíhalo ještě v silněji umocněnější podobě. V porovnání s Němcovou je podstatné, že ačkoliv obě spisovatelky reprezentují odlišný umělecký i lidský typ, každá zastupuje etapu svého uměleckého vývoje a vyjadřují se ke společenskému zařazení ženy. Příznačné je pro autorku realistické až naturalistické vykreslení prostředí i postav a doprovází je impresionistický popis krajiny. Psychologii lidí nezkoumá vyloženě důsledněji odborně, ale promítá do děl svět, jak ho vnímá ona. Na postavách vyobrazuje situace, problémy z vlastního života, a právě pohled na ženu, kterou vlastně poznává skrz sebe.⁵⁰

Svobodová stála mimo hlavní proud snah, je přesvědčena, že žena musí být především svobodná vnitřně, a že ani zákon tomuto příliš nepomůže. Pochopila, že především musí být žena zrovnoprávněna v lásce, až bude moci rozhodovat o svém vztahu k muži, rozhodovat samostatně o svém povolání, mateřství. Co se týká tématu manželství, v díle *Zamotaná vlákna* byl ústředním tématem a problémem osudů hrdinek, v *Milenkách* jde o manželství okrajověji, zde přesouvá autorka akcent na postoj hrdinek k lásce jako takové. Avšak i zde reaguje na dobové pojetí manželství jako jakési klece pro ženu. Jak promlouvá v jedné z pasáží *Malva*:

⁴⁹ MOURKOVÁ, Jarmila. *Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*. Praha: Melantrich, 1975., s. 41–49

⁵⁰ tamtéž, s. 80

„Ale manželství, to je nejstrašnější Sibiř, největší oklamání, a každý nový den v něm znamená nové pustnutí a nové odsouzení.“⁵¹

Co se týká zobrazení dětí v dílech, kladla Svobodová důraz na jejich sociální zázemí. Také se zde promítl její postoj k otci, na kterého vzpomínala s láskou. Jistě je zde souvislost i s tím, jak Emma přistupuje ke svému otci.

Růžena Svobodová poté trávila čas v Itálii, tento pobyt pro ni znamenal jisté vzpružení. Jak po stránce umělecké, lidské, upevnil její sebevědomí.⁵²

Období po roce 1908 do počátku světové války bylo obdobím pro autorku velice činným. Stýkala se se stále širším okruhem lidí, s mladou literární společností, mezi níž patřil například Ivan Olbracht, Richard Weiner. Ve Svobodové se však bohužel prohlubovaly pocity nenaplnění, prázdnoty. Posledním milostným vzplanutím bylo citové vzplanutí k Macharovi. Oporou v tomto období, kdy se již dostavily i zdravotní potíže, byly Svobodové Zdenka Braunerová, Hana Kvapilová, po její smrti Božena Benešová.⁵³

Tvorba i život autorky jsou rozhodně nanejvýš pozoruhodné, zavalené tajemstvím. Měla dar vidět svět, lidi, přírodu s umocněním smyslů. Vnímala svět velice emocionálně a intelektuálně. Alfou a omegou v dílech je žena, například v dílech Přetížený klas, Pohřby, Hluchavky, jsou vyobrazeny dívky, jež bojují se společenskými konvencemi. Předmětem zájmu jsou jejich citové zmatky, životní postoje.

Povídky z pozdější tvorby, jako je tomu i u Milenek, se vyznačují v jemném, hlubokém vidění ženské psychiky. Důležité jsou postoje ženských hrdinek, a tím je určován i jejich osud. U hrdinek Růženy Svobodové se můžeme setkat s typizací žen, základními společenskými modely. Etické a estetické hodnoty díla jsou též vysoce ceněny.⁵⁴ Díla jsou nadčasová.

⁵¹ MOURKOVÁ, Jarmila. *Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*. Praha: Melantrich, 1975., s. 122

⁵² tamtéž, s. 143

⁵³ tamtéž., s. 169

⁵⁴ tamtéž, s. 203-205

2.3. Ženské hrdinky románu

V této podkapitole zaměříme pozornost na ženské hrdinky, pokusíme se analyzovat to, jak autorka zamýšlela jejich osobnosti. Jak bylo již zmíněno, Růžena Svobodová mistrovsky poukázala na různé prototypy žen. Každé ženě dala přednosti, nedostatky, své kouzlo. Psychologickému prokreslení rozhodně napomohl život autorky, inspirována byla autentickou výpovědí mladé dívky.

U hrdinek se liší nejen postoje k mužům, dcerám, lásce, ale též k době, v níž žily. Značný je i rozdíl mezi generací Marie a Malvy, a jejich dcer Ryčinky a Emmy.

První dílo pro naše zkoumání je zasazeno přesně na počátek 20. století. Ženy stále, ačkoliv už mohly studovat, věnovat se umění, jako Emma i Malva, byly do značné míry stále ekonomické na svých mužích. Předěl však ale můžeme sledovat u mladších generací – konkrétně Emmy. Ta již měla možnost ekonomicky se uživit, být samostatná, svobodná. Marie s Malvou, jakožto starší generace, byly ekonomicky závislé zcela.

Sledovat můžeme tři typy žen – Marii a Ryčinku, Malvu, a poté Emmu. Marie s Ryčinkou jsou ženy muži bezmezně oddané, nesamostatné, slabé. Jejich prototyp nejednajících pasivních žen, jež se nechají utrápit, je doveden až do úplného absurdna – smrti. Proti nim staví autorka Malvu, která se city spoutávat nenechává. Muže využívá, vnímá je jako zdroj peněz, spoléhá na své kouzlo a tělo, prodává se. Emma, Malvina dcera, se vymyká oběma těmito prototypům a na rozdíl od Ryčinky vzorec chování své matky nepřebírá, naopak je jí jakýmsi odstrašujícím příkladem. Mohla by též díky svému kouzlu, kráse, intelektu, umu, též muže zneužívat, ale má vysoké mravní hodnoty. Je nejsilnější ze všech ženských postav, neporušuje mravní zásady a zároveň si udržuje v rovnováze své psychické zdraví. Je zamilována a srdcem muži, Valtrovi, též oddána, ale ne tak, aby ji láska přiměla „zemřít“.

Láska, motiv, který spojuje všechny hrdinky. Jedinečná, křehká, někomu způsobující šrámy, jiného osvobozující.

Svobodová poukazuje, jak již výše zmiňuji, dvě linie vztahu matka – dcera. Dvě zcela odlišné linie, kdy Ryčinka jednání své matky přejímá, a Emma se z něho dokáže vymanit. Konturu vztahu Malvy a Emmy autorka udělala výraznější, než u vztahu Marie a Ryčinky, kdy je jejich vztah v popředí zájmu především v úvodní části příběhu.⁵⁵

⁵⁵ MOURKOVÁ, Jarmila. *Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*. Praha: Melantrich, 1975., s. 119

2.3.1. Marie Benešová

2.3.1.1. Charakteristika hrdinky

„Matka je život, otec je život. Dali jsme život a musíme žít v bytostech námi stvořenými.“⁵⁶

Z citace z díla a celkově z jednání Marie můžeme usuzovat, že se jedná o ženu žijící pro rodinu.

Marie, žena prostá, skromná, pracovitá, pocházela z chudých poměrů, vychovávána byla nevlastní matkou, která ji vychovávala přísně, potlačovala v děvčeti lásku. Na její vdávání nespěchala, rozhodující pro ni bylo ekonomické zabezpečení manžela. Nejspíše už odtud pramení silné zakořenění toho, že je žena oddána muži.

Na postavě hrdinky Marie Svobodová poukazuje na typ ženy, který je schopen zaběhnout až k hranici šílenství. Je spojením dobroty, laskavosti, poddajnosti, zároveň však nesamostatnosti, nedostatku vůle. Celkově je Marie zobrazena jako člověk, který je slabý, chce své vztahy založit na soucitu, na absolutní oddanosti až ponížení. Je neschopna smířit se se skutečností, konkrétně s tím, že ji muž nemiluje tak, jak by si přála. Namísto toho, aby bojovala, zříká se svého života. Je to hrdinské obětování se hrdinky či sobectví vůči muži a především dětem? Tato otázka pro mne nadále zůstává s otazníkem.

2.3.1.2. Pojetí mateřské role hrdinky

Marie, zpočátku příběhu šťastná žena, zámecká paní, má s mužem, Karlem Benešovským, dvě děvčátka – starší Ryčinku, mladší Aglaju, a syna Emila. Poté se Marii narodí ještě jeden hošík, ten ale umírá po týdnu.

Oproti Malvě, která měla, jak se v průběhu díla dozvídáme, pouze dvě děti, byla Marie rozhodně mateřštější typ ženy. O děti se starala, milovala je, Ryčinku učila domácím pracím. Co jde však do kontrastu s její obětavou mateřskou postavou, je fakt, že po odcizení se s manželem Karlem Marie zcela ztratila vůli žít. Svou nejstarší dceru Ryčinku nechala starat se o domácnost, sourozence, dokonce se starat o ni, když stonala. Jak nejspíš mohlo dívce být?

Dceru Ryčinku vedla k úctě k otci za každou cenu, i když se k matce nechoval hezky a Ryčinka se jí chtěla zastat. Tak v ní pěstovala, troufám si směle soudit, vzor oddanosti muži, jisté podřazenosti.

„Ryčinka zašla k plačící matce.

Neplač, maminko, ať jede! Vždyť tě jen souží!“

⁵⁶ SVOBODOVÁ, Růžena. *Milenky – román o dvou dílech (díl první)*. 2. Praha: Unie, 1914., s. 51

Řekla to hlasem tvrdým a úplně odcizeným. Neměla již otce ráda.

Matka jí odpověděla:

*Nesmíš tak mluvit o tatínkovi, Ryčinko!*⁵⁷

2.3.1.3. Vztah hrdinky k mužům

*„Vedla se zavěšena se svým krásným mužem a snažila se napodobiti jeho vznosnou chůzi, světlé batistové šaty se za ní vlekly, ale ona, dobrá hospodyně, nechala je vlécti se, aby mohla oběma rukama viseti na lokti mužově.“*⁵⁸

Už z této téměř úvodní scény příběhu cítíme oddanost Marie k muži. Benešovský byl Mariinou osudovou láskou. Před ním měla nápadníka, Matouše, který ji však neokouzlit, jelikož se bláznivě zamilovala právě do Karla. Zlom v na pohled sluncem zalitým vztahu nastal, když jejího muže očarovala Malva Stradenová. Jako by Marii začalo vše opouštět. Marii to, že s mužem již neprožívali lásku, jakou prožívali dříve, naprosto zlomilo.

Jedinkrát, kdy Marie jednala, byla pasáž, kdy šla za Malvou prosit o to, aby nechala jejího muže. Ale i zde vlastně, když se hlouběji zamyslíme, iniciativu požadovala od Malvy.

Karel Benešovský se o ni i děti sice staral, zvláště po ekonomické stránce, ale vztah postrádal lásku, s čímž se nesmířila.

*„Marie churavěla bez ustání. Vzdálen paní Stradenové a usilovně zaměstnán, zmírnil se Benešovský. Nepovznesl se již nikdy k vřelosti prvních let manželských, ale staral se zase o ženu a děti, aby nehladověly.“*⁵⁹

Namísto vzepření se osudu, kvůli muži opustila svět, především své děti.

2.3.2. Malva Stradenová

2.3.2.1. Charakteristika hrdinky

Na Malvě ukazuje Růžena Svobodová na zcela odlišný prototyp ženy. Staví do jistého protipólu k Marii. Jedná se o ženu sebevědomou, sobeckou, egoistickou, rozhodně však

⁵⁷ SVOBODOVÁ, Růžena. *Milenky – román o dvou dílech (díl první)*. 2. Praha: Unie, 1914., s. 71

⁵⁸ tamtéž, s. 10

⁵⁹ tamtéž, s. 56

pozoruhodnou a zvláštní. Stejně jako Marie se ovšem ve výsledku též nedokáže vzepřít svému osudu, jak se dozvíme dále.

*„Paní Stradenová, vysoká, ztepilá, nápadná, líčená, oděna nikoli jen podle poslední, ale podle první předzvěsti příští pařížské módy, vláčela za sebou celý mrak těžké vůně.“*⁶⁰

Starala se především o svou krásku, žena využívající muže, žije díky dlouhodobému poměru s hrabětem Quidonem v luxusu. Od útlého mládí měla velkou moc nad muži, až čarounou. Benešovský to dokonce popisuje tak, že oproti Marii přímo „září“. Nad zájmy rodiny stavěla své zájmy. Na rozdíl od Marie zdá se být ženou již moderní, miluje umění, cestování, je vzdělaná. Toužila po volnosti. Nelačnila po lásce, avšak po penězích, přepychu, moci nad muži. Po kráse a mládí. Rozhodne se otrávit, když ji odmítne Valter, muž, který miloval její dceru. Neunese, stejně jako Marie, tíhu osudu. Byla až doslova posedlá efektem, krásou, dokonce i umírá v krajkách, se šperky, obklopena vůněmi.⁶¹

2.3.2.2. *Pojetí mateřské role hrdinky*

Malva svou mateřskou roli pojímá zvláštně. Dceři Emmě poskytla blahobyť, avšak city ji zanedbávala. Svůj životní příběh před dcerou dlouhou dobu tajila, dalo by se soudit, že se před ní styděla. Před jedinou Emmou pociťovala Malva stud, a měla z ní až jistý strach. Psychologicky velice zvláštní zvrát nastává tehdy, když se Malva rozhodne svěřit se svým příběhem.

Dále se v příběhu dozvídáme, že má Malva ještě utajovaného syna Quida s hrabětem Quidonem. O chlapce se však nestarala. V této době nebylo typické, ani téměř akceptovatelné, aby měla žena každé dítě s jiným mužem.

Kvůli svým zájmům, zvláště cestování, vyžívání se v kráse, šla rodina do ústraní. Emmu dokonce kvůli cestě do zahraničí dala do ústavu, jelikož se o ni zrovna její milovaný vychovatel doktor Sylaba nemohl starat, byl nemocen.

Poukázáno je na to, že Malva si svou moc dokazovala tím, že sváděla nápadníky své dcery.

2.3.2.3. *Vztah hrdinky k mužům*

Co se týká konfrontace hrdinky s muži, Malva si stále potřebuje dokazovat náklonnost mužů. Tu zažívá, jak jsem zmínila již výše, od samého dětství. Využívá celé roky Quidona, aby se měla dobře. Jak uvádí ve své publikaci Jarmila Mourková, v postavě Malvy nastává zvláštní posun. Nejprve je viděna hluboce psychologicky, opustila nejprve muže, malíře, aby mohla být sama sebou, připadala si

⁶⁰ SVOBODOVÁ, Růžena. *Milenky – román o dvou dílech (díl první)*. 2. Praha: Unie, 1914., s. 26

⁶¹ tamtéž, s. 119

jen jako jeho rekvizita.⁶² Po citovém ochladnutí ji poté nevadilo se „prodávat“ Quidonovi, být kurtizánou, milenkou (odtud pramení i název díla), aby si zajistila bohatství.

Vrcholem její samolibosti je to, že si dokazuje svou moc sváděním mužů mnohem mladších, co hůř, jak již bylo zmíněno, nápadníků své dcery. Nejprve svedla Petra z Jásenky, který obdivoval Emmu, ta ho však nechtěla. Poté se snažila svést Valtra. Ten však Emmu hluboce miloval, a Felix Valter byl první a poslední muž, který Malvu Stradenovou odmítl. To byla skutečnost, se kterou se nedokázala smířit.

2.3.3. Ryčinka Benešovská

2.3.3.1. Charakteristika hrdinky

Jak popisuje ve své publikaci Jarmila Mourková, hlavním omylem Ryčinky je to, že se přimykala ke „zromantičtělým“ bytostem. Jak původně ke své přítelkyni, již tiše zbožňovala v dětství, Emmě, tak k Valtrovi. Ten ji dokonce vyčítá, že si ho zidealizovala a nebrala ho jako člověka normálního života, stejně jako literární hrdinka Anna Karenina.⁶³

Je dívkou žijící pod tíhou životních událostí, ze začátku se s ní setkáváme jako s nevinnou, dobrosrdečnou holčičkou, kterou zůstala. Byla rozhodně prorodinná, starala se o sourozence, otce, i její maminku, když umírala.

Stejně jako její matka nedokázala bojovat s osudem, stala se pasivní obětí lásky k muži, k Felixi Valterovi. Osvobození ženy vidí pouze až ve smrti. Před vlastním skonáním má vidinu své mrtvé matky a sestřičky Aglaji, které jsou již po smrti a volné, osvobozené.

2.3.3.2. Vztah hrdinky k matce

Jelikož Ryčinka zatím nemá své děti, zaměříme se zde na opačnou roli, a to roli dcery ve vztahu ke své matce Marii. Je zde poukázáno na mnohem větší provázanost, než je tomu v případě Emmy a Malvy.

„Maminka spala u Ryčinky na lůžku. Ryčinka se probudila, dotkla se její hlavy a zachvěla se. Maminčina smutná těžká hlava ležela vedle ní. Maminka trpící, maminka usazená. Utekla se k ní večer ve svém hoři, k ní, bezmocnému hlupáčkovi. Dítě cítí matku jako nevysvětlitelné tajemství. Matka přišla z daleké věčnosti, aby je stvořila a milovala.“⁶⁴

⁶² SVOBODOVÁ, Růžena. *Milenky – román o dvou dílech (díl první)*. 2. Praha: Unie, 1914., s. 119

⁶³ tamtéž, s. 116

⁶⁴ tamtéž, s. 10

Od matky převzala životní vzor chování, lítostivý postoj k životu, pasivitu. V pasáži (viz výše), ve které Ryčinka otci zazlívá, jak se chová k matce, v ní Marie potlačuje iniciativu, vzbouření se. To je nejspíše pramenem k následnému jednání Ryčinky k muži.

Kvůli matce také Ryčinka musela jako příliš mladá dívka převzít ženskou iniciativu, když se musela začít starat o domácnost, stonající matku.

„Ryčinka byla tehdy čtrnáctiletá. S touto nedospělou dívkou lékař umlouval, jak ošetřovat těžce nemocnou paní.“⁶⁵

Nadále se Ryčinka starala i o své mladší sourozence a velice brzy převzala až téměř mateřskou roli.

2.3.3.3. Vztah hrdinky k mužům

Jak jsem již zmiňovala, vzorec konfrontace hrdinky s muži Ryčinka převzala od své matky. Zvláštní je v úvodu příběhu vzplanutí Ryčinky k Emmě. Vzplanutí až téměř vášnivé, milenecké. Jak nám dokazuje publikace Jarmily Mourkové, jež potvrzuje i mé mínění, jelikož se nesmělá Ryčinka styděla navázat vztah s mužem, přenesla své milostné vzplanutí směrem k Emmě.

„Marie (tj. Ryčinka) se druhý den loučila s Emmou vášnivě jako milenec. Líbala její ruce, její stužky u střevisů, líbala ji jako svaté ostatky, poněvadž všechny vlny lásky, které v ní vzbudil nový svět, nádhera, Petr z Jásenky, podivné ovzduší, přenesla na ni.“⁶⁶

Poté se bezmezně zamilovala do Felixe Valtra, přítele z dětství. Ten si její oddanosti, jejího obdivu, trpělivosti na jedné straně vážil, a nechtěl ji ubližovat tím, že na Emmě ho lákalo cosi, co mu právě Ryčinka nemohla poskytnout. Toužil po ženě, která bude silná, samostatná, nebude potřebovat jeho stálou morální podporu.

2.3.3. Emma Stradenová

2.3.3.1. Charakteristika hrdinky

Emma je koncipována jako silná žena, zvládne své city, život je pro ni jistým uměleckým dílem. Jak uvádí Jarmila Mourková, Emma je autorkou stvořena až prodobově, účelově, jakožto příslib budoucnosti.

Jistě se vyjímá z modelu ženy své matky a stojí v kontrastu k modelu žen Ryčinky a Marie.

⁶⁵ SVOBODOVÁ, Růžena. *Milenky – román o dvou dílech (díl první)*. 2. Praha: Unie, 1914., s. 60

⁶⁶ MOURKOVÁ, Jarmila. *Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*. Praha: Melantrich, 1975., s. 123

Je krásná, inteligentní, miluje život, umění, cestování, přírodu, a zvláště hudbu – písňemi lidem dělá v srdci radost. Je ženou energickou, vyzařující světlo i přes stránky knihy.

2.3.3.2. Vztah hrdinky k matce

Konfrontace Emmy s její matkou je velmi psychologicky náročnou záležitostí. Emma si ze své matky bere odstrašující příklad, zároveň se k ní po dobu celého příběhu chová s úctou, snaží se ji chápat, nepohrdat jí, ale spíše ji lituje, což popisuje přímo pasáž z díla.

„Mně je tě líto. Všichni tě milovali, ale všichni tebou tak pohrdali, že tě neučinili svou ženou.“

Pravila Emma. Malva ji na to odpovídá tím, že jí připadá nedůležité, zda je muž milenec či jí má opravdu rád, pokud ji živí, když musí být živena.

„Nečestný život! A živí – li tě muž nebo milenec, není –li to vše jedno, musíš –li přijímat?“⁶⁷

Emma se vymanila nejen z tohoto vzorce matky, také nechtěla to, aby přítelkyně Ryčinka (zdánlivě kvůli ní) trpěla stejně jako Marie kvůli její matce.

Zajímavý je postoj Emmy ke starší generaci – konkrétně k paní Sylabové, ženě Emmou zbožňovaného doktora Sylaby. K té se na čas odstěhovala po matčině smrti. Obdivovala ji jako kontrast matky – ženu, která zasvětila život dětem, muži, domácnosti, a to vše zalila a pohltila svou láskou. Zároveň Emma nesouzní s babičkou, která je velmi podobná své dceři, Malvě. Dokonce ve stáří koketuje s mužem a jde jí hlavně o luxus a peníze.

2.3.3.3. Vztah hrdinky k mužům

Emmina citová výchova začíná rozchodem s Petrem z Jásenky, kterého si málem vezme, ale našťástí se včas dozvídá, že je milencem matky.

Emma, ačkoliv silná bojovnice a prototyp nejsilnější hrdinky, se vlastně sama před láskou nejdříve schovává. Protože nechce ublížit Ryčince, ale ani sobě, musí odmítat svou osudovou lásku, Valtra.

„Valtře, Valtře, neznepřátelte mne se sebou samou! Příliš přísně soudila jsem svou matku za to, že ničila cizí štěstí a živila se jím, že řadu osudů vyplenila, že zabila matku Mariinu. Na mřežích

⁶⁷ MOURKOVÁ, Jarmila. *Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*. Praha: Melantrich, 1975., s. 122

k mému sadu nepřimrznou v prosincové noci ruce, marně se dobývající k mému milosrdenství. A zvláště nebudou to nikdy ruce Mariiny! Nenakupím vinu na vinu.“⁶⁸

Nakonec se jediná Emma dočkala šťastného konce lásky. V romantické paralele s jarním počasím, potkává se po delší době s Valtrem v Praze, a jako by jim žehnal celý svět.

„Pohlíží na své děti v hedvábí, které se moří pro vrásky u očí, a na dva chlapečky bez botiček nebo plesových střevíčků, kteří sedají u škol a mají ukryty všechny čtyři ručičky v jediném rukávniku, podobném rohlíčku, a usmívají se tomu bledě modrýma nevinnýma očima, na jiné své děti, hlupáčky zbloudilé, které dlouho potmě chodily světem, hledající se s velkými rozžatými svíčkami!“

Zhasly se nyní před zdvořilým jarním sluncem, tkajíce ze zlatých pavučin jeho paprsků sen nové lásky: šátečku, jež osušuje slzy světa, koberec chrámový před oltář radosti a krásy na vzájemnou oslavu svého milování.“⁶⁹

Důležitým bodem ve vztahu Emmy k mužům bylo setkání s jejím tatínkem, po němž tak dlouho toužila. Když se konečně s otcem potkala, jako by se stal její svět naplněnější.

V podkapitole věnované ženským hrdinkám jsme se podrobněji zaměřili na jejich povahy, životní nastavení, postoj k mateřství, k lásce, k mužům.

Sledovali jsme dvě linie matek a dcer, jak je již zmíněno výše, kdy Růžena Svobodová ztvárnila v podobě Marie a její dcery Ryčinky prototyp žen nechajíc se na pospas osudu, jsou zcela pasivní. Druhá linie nám odkrývá vztah Malvy a její dcery Emmy. Malva žije sobecky, zjištěně, je též poddána muži, prodává se, aby si obstarala blahobyť. Na druhé straně stejně podléhá. Ne jako Marie a Ryčinka kvůli tomu, že nejsou schopny se vzepřít, nechají se utrápit tím, že je muž už nemiluje. Malva doplácí na to, že není schopna překonat svůj egoismus. Konečným je pro ni to, když zjistí, že nemá moc nad mužem, Felixem Valtrem. To natolik zraní její pýchu a ego, že raději spáchá sebevraždu, tedy také není schopna bojovat s osudem.

Z ženských hrdinek se zcela vymaňuje Emma, která nachází svou sílu v sobě, v umění, v radosti ze života. Neublíží ostatním, naopak pomáhá. Je silná, vzepře se vzorci chování matky. Ona jediná je poté obdařena opravdovým štěstím. Mohli bychom až tvrdit, že svým jednáním si ho sama přisoudila.

⁶⁸ SVOBODOVÁ, Růžena. *Milenky – román o dvou dílech (díl druhý)*. 2. Praha: Unie, 1918., s. 22

⁶⁹ tamtéž, s. 393-394

3. Matky a dcery – Anna Maria Tilschová

Druhým románem, kterému budeme v práci věnovat pozornost, je generační román *Matky a dcery* Anny Marii Tilschové. Román vyšel roku 1935, tedy ještě v první polovině 20. století. V díle se autorka zaměřuje na tři generace žen, právě proto je román označován jako generační.

3.1. Charakteristika díla

Příběh zaujímá nejširší časové rozpětí ze všech autorčiných děl.⁷⁰ Tvorba autorky je velmi rozmanitá, román je napsán v pozdějším období její tvorby. V *Matkách a dcerách* se autorka vrací k problematice citové nedružnosti a citového osamění. V popředí díla jsou především ženy. Tento pocit je veden až do jisté extrémnosti v podobě napětí mezi Matyldou, matkou Hany, a její dcerou Handou. Světlo do románu vnáší Hanin přístup k její dceři Jirce. Je zcela jiný, mateřský. Jirka poté představuje generaci třetí, sportovní, nezátíženou, rozumovou. Je modelově považována za takzvanou nositelku zdravého a moderního ženství.

Složitou a propletenou fabuli díla vede autorka k základnímu problému, a to k problému milostné zrady. Poukazuje též na úpadek měšťanských pražských rodin, ale převládá především pohled na ženy v generačním kontextu, opět je modelově poukázán jejich rozdíl, posun. Tilschová zde dokonce vnáší fatalistický přístup. Postavy ponechává jaksi podřízenosti osudu, vylučuje zásah lidské vůle.

V díle autorka eliminuje intelektuální typy mužů, volí u nich dokonce vlastnosti jako nepraktičnost, kterou se vyznačuje Jakub mající se starat o celou usedlost Cikánku. Bratr Eda je ukázkovým příkladem podivínství, Zdeněk je pasivní a u Ondry můžeme sledovat lehkomyšlnost.⁷¹

Na rozdíl od díla *Růženy Svobodové* do díla Anny Marii Tilschové nevstupují pohádkové či cizokrajné motivy. Motiv viny, lásky i zrady je v díle, a celkově v tvorbě autorky, nejednoznačný. Zatímco v *Milenkách* jsou hrdinky potrestány za to, jak přistupují k lásce, ke světu, jaké mají charakterové vlastnosti, u děl Anny Marie Tilschové jsou kontury těchto motivů ne tak výrazné. Pojetí baladistického chápání těchto motivů z období romantismu je překonáno a každá z autorek se ho chopí lehce odlišně. Vnímán odlišně je též pohled na mravní hodnoty celkově. Postavy literatury v polovině devatenáctého století je nemají tak silné, jako například postavy v *Kříži u potoka* Karoliny Světlé, zároveň nejsou ani tak osobité a své jako například *Emma Bovaryová* Gustava Flauberta či

⁷⁰ KREJČÍ, Karel. *Anna Maria Tilschová*. Praha: Československý spisovatel, 1959., s. 49

⁷¹ HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. Praha: Vydavatelství ministerstva informací, 1949., s. 59–61

Nana z románu Émila Zóly.⁷² Dle autorky Hany Voisine- Jechove ve článku Hledání identity zůstávají hrdinky tak řečeno na půli cesty.

U Tilschové je motiv viny a trestu ne tak nadčasový a vycházející z jednání postav jako u Svobodové, ale je zobrazením politické či konkrétní situace, kterou autorka čerpala z vlastní zkušenosti.⁷³

Dílo patří též pod takzvanou problematiku „starých rodin“, již se Anna Marie Tilschová značně zabývala, poté se k ní vrací už jen jednou, v nedokončeném třídílném románu Babylon.⁷⁴

3.2. Anna Maria Tilschová

Národní umělkyně Anna Maria Tilschová byla narozena 11. listopadu a pokřtěna v Chrámu Panny Marie Sněžné. Byla dcerou advokáta Dr. Josefa Tilsche a Růženy Tilschové.

Rodina byla pyšná na původ podkrkonošských sedláků, otec vedl Annu Marii přísnou výchovou ke vzdělání. Měl zálibu nejen v právu, ale též v jazykozpytectví. Anna je již od dětství vášnivou čtenářkou, čte Byrona, Němcovou, Kaina, Lermontova, Puškina. Otec jí však zakázal četbu díla Anna Karenina Lva Nikolaje Tolstého, jelikož nechtěl, aby se dcera seznámila s motivem nevěry. Po soukromé obecné škole se jí dostalo vzdělání na vyšší dívčí škole, jež tehdy měla vysoké kvality. Velmi brzy začala mladá Anna Marie psát dívčí naivní verše, již ve čtrnácti letech napsala novelu s milostným námětem Všem navzdory. Redigovala školní časopis Jarní květy, též byla silně podporována od otce ke studiu cizích jazyků. Ve dvaadvaceti letech byla provdána za bratrance JUDr. Emanuela Tilsche.⁷⁵

Autorka se začala zajímat o literaturu a stýkat se s řadou významných osobností v pražských měšťáckých salonech, v Besedách vydává svou první práci, povídku Těžká nálada.⁷⁶

Od studentských let má vyhraněné názory na zápasy své doby, zabývá se otázkou časové podstaty, hodnot života, protestu proti měšťácké společnosti. Tyto jevy se snaží prohlédnout až ke dnu. Je silně vlastenecky zaměřena a o jejím silném vlasteneckém citu vypovídá například referát o

⁷² *Literární archiv – Ztěžklá křídla snů: Ženy v české literatuře*. 2. Praha: Památník národního písemnictví, 2004. ISBN 80-85085-68-2., s. 160-161

⁷³ tamtéž, s.165

⁷⁴ KREJČÍ, Karel. *Anna Maria Tilschová*. Praha: Československý spisovatel, 1959., s. 50

⁷⁵ HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. Praha: Vydavatelství ministerstva informací, 1949., s. 9- 15

⁷⁶ HAMANOVÁ, Růžena. *Literární pozůstalost: Anna Maria Tilschová*. Praha: Literární archiv národního písemnictví v Praze, 1989., s. 3

návštěvě francouzské dramatické umělkyně paní Yvetty Guilbertové, kde jí vyčítá, že recituje v německém divadle.⁷⁷

Anna Maria Tilschová vstoupila po rozpacích a pochybnostech o svých schopnostech do české literatury na počátku dvacátého století. Prožívala kritičnost a ironii své doby, což stálo v kontrastu s její druhou, ryze ženskou citovou složkou. U Tilschové není zcela vyhrazena rozumová a citová stránka.

„Své myšlenky dovede naplnit citem, a naopak své city prožívat rozumem.“⁷⁸

Prvotní povídky Tilschové oplývaly vypravěčskou obratností, ale neměly sociální podtext. Líbily se mimo jiné například Charlottě Masarykové, avšak ta vyčítala autorce, že se málo zabývá ženskými právy a společenskými problémy.

Mezi její první povídky patří například Safírové oči, v níž vzpomíná na dětskou lásku k zahradnickému pomocníkovi jejího dědečka, či obraz satirického ladění úřednických poměrů nazvaný Lalouš. Kniha byla tehdejší kritikou, zvláště Arnoštem Procházkou, přijímána s velkou nepřiznivostí.

Často se Anna Maria Tilschová inspirovala zážitky ze života, jako například v knížce povídek Na horách. Jejich vznik je spjat s pobytem v Kameničkách ve společnosti malíře Antonína Slavíčka a rodiny historika Jaroslava Golla. Tilschovým se narodila dcerka Mimka. Roku 1904 zde prožila Anna Maria jedno z nejšťastnějších období života. Manželé Tilschovi s dcerkou se usadili u tamního faráře Selichara. Nový kraj byl pro autorku nejen oživením v osobním životě, ale též se stal inspirací pro její tvorbu. Napsala zde například prózu Král hraček, v níž líčí prostý příběh bídy a zároveň radost dětí z hraček. Poukazovala na horský život.⁷⁹

Spisovatelka sbírá materiál, publikuje v soudobých časopisech, cestuje do ciziny. Rok 1912 je pro ni bolestivý, umírá její manžel, fakultní profesor Emanuel Tilsch. V Jindřichově Hradci, kde se po mužově odchodu zotavovala, dokončuje poté román Fany, jež věnuje mužově památce. Jedná se o její první rozsáhlejší práci, naráží zde na staropražskou měšťáckou společnost, o níž je přesvědčena, že je původcem bídy a sociálních problémů obecně. Odkrývá zde chyby a nedostatky této společnosti.

80

⁷⁷ HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. Praha: Vydavatelství ministerstva informací, 1949., s. 18

⁷⁸ tamtéž, s. 22

⁷⁹ tamtéž, s. 24-25

⁸⁰ tamtéž, s. 28-29

Dalším velkým přelomem v autorčině tvorbě i životě se stalo vypuknutí druhé světové války. Začala se odklánět od pasivity, skepse, stesku hrdinů, a zaměřuje se na aktivní účast. To se projevuje například v dílech *Stará rodina* (1916) a *Synové* (1918).⁸¹

Následně se věnuje autentickým studiím ženských osudů v souboru šesti povídek *Město*, drobným románům vzniklým ze sociologických postřehů všedních dní. Poukázáno je na osud služky (Lojzka), rozvedené ženy (Cizí člověk) a ženy trápené mužem i měšťáckou společností. Ženám se Anna Maria Tilschová věnuje i v osmeru próz *Hoře z lásky*.⁸²

Odklonem od realistické tvorby se vyznačují menší prózy. *Černá dáma a tři povídky* (1924). Zde se objevují fantaskní prvky jako například u Edgara Allana Poea. Dějový rámec tvoří záhadná laboratoř botanického ústavu.⁸³

Dále se Tilschová zaměřuje na proletářskou třídu v románu *Dědicové*. Uvádí do děje pracující kolektiv, nejčtenějším románem autorky se stává sociální kronika z Ostravska – *Haldy* (1927). Soustředí se zde na sociální rozdíly, pracovní metody.⁸⁴

Anna Maria Tilschová byla náruživou cestovatelkou, podnikala cesty do New Yorku, Chicaga, San Francisca, a toužila nejen po zážitcích, ale po zkoumání každého jevu, s nímž se na cestách setkala. Pátrala po souvislostech, životech v cizích krajích, zajímala se o hospodářské i kolonizační otázky. 55 Zážitky z politických i životních afér poválečného světa přiměly ke vzniku příběhu o vyzvědačské aféře za první světové války Gita Turaja.

Tilschová se opět vrací do domácího prostředí a vzniká naturalistické dílo z prostředí lékařské fakulty *Alma Mater*.

Poté se autorka opět vrací k ženským hrdinkám, zároveň k sociálním problémům jako osamocení a kritice měšťáckých rodin v díle, které je v popředí zájmu pro mou práci – *Matky a dcery*, jež vydává roku 1935.

Svět zachvacuje druhá světová válka, a i Anna Marie Tilschová pociťuje společenské apokalyptické běsnění a úzkost. Odproštuje se od realistického způsobu tvorby, nyní míří do snů, výšin, před realitou „utíká“.⁸⁵

*„Předchozí práce, radostně a hýřivě nahozené olejomalby, zaměňuje nadechnuté, nevzrušené pastely. Tomu odpovídá i sloh.“*⁸⁶

⁸¹ HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. Praha: Vydavatelství ministerstva informací, 1949., s. 32

⁸² tamtéž, s. 38-39

⁸³ tamtéž, s. 44

⁸⁴ tamtéž, s. 48-53

⁸⁵ tamtéž, s.55-64

⁸⁶ tamtéž, s.65

Začíná se vyjadřovat v symbolech, imaginárních představách, snech. Poslední prací autorky je *Návrat* (1945), jež napsala v pětasedmdesáti letech.

Bohatá byla novinářská, redaktorská a spolková činnost Anny Marii Tilschové. Přispívala do *Herbenových besed*, *Ženského světa*, *Lumíra* či *Lady*. Ladu poté zřizuje samostatně, též *Pestré květy* a *Novou ženu*.

Autorka byla velkým přínosem pro společnost i českou literaturu, nelze opomenout též její češství. Její umělecký profil se v závislosti na době neustále vyvíjí.⁸⁷

3.3. Ženské hrdinky románu

Jak již bylo zmíněno, v příběhu se seznamujeme se třemi generacemi hrdinek. V nových variacích zde Anna Maria Tilschová obměňuje hrdinky *Starých rodin*, které napsala deset let před napsáním *Matek a dcer*. V popředí románu stojí ženy, jsou zde klíčovým motivem. Zajímavé je postavení Hany, která je v první půli románu v pozici dcery, ve druhé půlce poté v pozici matky. Pociťuje tak dvojí variantu generačního problému. Setkává se s tím, že najednou ze soudkyně matky se ona sama stává souzenou. Hana zde přejímá kladnou úlohu starších ženských typech v románech Tilschové.⁸⁸

3.3.1. Matylida Křížová

3.3.1.1. Charakteristika hrdinky

Matylida Křížová z Trávníka je představitelkou nejstarší generace v linii žen příběhu. Je umělecky založena, bývala operní zpěvačkou. Takto je Matylida v počátku příběhu popsána.

*„Matylida byla veliká, hubená, samá šlachy, samý nerv. Měla rysy ostře řezané na ženu a vypadala jako zestárlá Taliánka v šatech červených jako krev, s nápadnými náušnicemi, jež se jí blýskaly dlouhými trablemi na ramenou. Jehlice přidržovaly cop do koruny na temeni a rozmarné vlásky jí visely u uší, na krku i do nízkého čela.“*⁸⁹

Jak v románu popisuje Eda, bratr Jakuba Kříže, manžela Matyldy, a jak je patrné i z hrdinčina počínání, nechová se mateřsky, nedělá si přílišné starosti s domácností, a svého manžela podvádí.

„Zahleděl se do zahrady, na níž bílým pruhem se táhla řeka do dálky, stále ledem ještě pokrytá, a říkal si: Je bratr slepý? Ta nešťastná švagrová! V Edově životě hrály ženy jen episodní úlohy,

⁸⁷ HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. Praha: Vydavatelství ministerstva informací, 1949., s.72-73

⁸⁸ KREJČÍ, Karel. *Anna Maria Tilschová*. Praha: Československý spisovatel, 1959., s. 49

⁸⁹ TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Matky a dcery*. Praha: Československý spisovatel, 1957., s. 7

*a to jen v mladých letech, a on se teď zamyslí: nejméně se hypotéka pravým jménem vlastně Matylda? Špatná hospodyně, a ještě horší manželka!*⁹⁰

Celkově je Matylda modelově pojata jako záporná postava.

3.3.1.2. Pojetí mateřské role hrdinky

Konfliktní vztah Matyldy k její dceři Haně je doveden až do nenávistného napětí. Matylda má ráda pouze syna Zdeněčka a papouška.

*„„Lorinko...zlatíčko...“ zamilovaně se mazlíla s papouškem jako s jediným dítětem, se Zdeněčkem.“*⁹¹

Matylda má s Jakubem Křížem tři děti – dva syny, Zdeňka a Ondru, a dceru Haničku. Ke své dceři se chová nemateřsky, závidí jí krásu, mládí, dokonce lásku mladíka Martina. Motiv touhy po nápadníkovi dcery můžeme v modifikované formě sledovat v paralele k dílu Milenky, kdy Malva touží dokazovat si moc tím, že svádí nápadníky dcery Emmy.

Matylda pojímá dceru jako překážku.

*„Co víš, obořila se matka se zlostí na mladou hezkou dceru, která se jí nepodvolovala a všude jen překážela.“*⁹²

Když se vztah Hany a Martina prohlubuje, plánují svatbu. Vtom Matylda začíná stonat. Zde je uschována symbolika – štěstí dcery jako by jí bralo životní sílu, namísto toho, aby jí jej dodalo.

„Martin vzal Hanu za ruku s tím kavalírstvím v krvi a přistoupil s nevěstou k posteli: „Přišli jsme se ukázat...“

„Já vím, už od Kříže... zašeptala omrzele Matylda a nastavila Martinu vyzáblou ruku, již on políbil. Potom ukázala na sklenici, Hana podebrala její hlavu, nemocná sotva usrkla kapku, znechuceně hlavou zavrtěla a Haně pokynula ještě blíž.

*Já ti všechno zkazím...umřu...“*⁹³

⁹⁰ TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Matky a dcery*. Praha: Československý spisovatel, 1957., s. 15

⁹¹ tamtéž, s. 7

⁹² tamtéž, s. 33

⁹³ tamtéž, s. 37

Na této ukázce je zcela bezesporu do absurdna poukázáno na nevysvětlitelnou nenávisť Matyldy k Hance.

Autorka neopomenula ani to, že je problémem pro dívku, když ji matka nevede k domácím pracím. Naopak Matylda Hanu dokonce od prací odháněla. Až po matčině smrti Hana zjistila, že dokonce nechala matka v hospodářství spoustu nepořádku.

„I Hanina láska ustoupila do stínu, když Fanča a ženské ze dvora na ni chodily s otázkami a v jejích nezkušených prstech tak nečekaně se octly všechny nitě veliké domácnosti, z níž ji matka dřív netrpělivě vyháněla: „Nech toho! Beztoho všecko pokazíš!“ Nebo jindy: „Do smrti se ničemu nenaučíš!“ Teď, když zčista jasna na ni spadla starost s odpovědností, viděla Hana k svému ustrnutí teprve nepořádek nemožného hospodářství.“⁹⁴

3.3.1.3. Vztah hrdinky k mužům

Jak jsem již zmínila výše, Matylda podváděla svého muže, zjistila to dcera Hana, když našla dopis od matčina milence. Jak traumatizující to pro ni bylo, rozvedu konkrétně v podkapitole věnované hrdince Haně.

Milenci Robertovi dokonce dávala manželovi peníze. Manžela Jakuba nemilovala. Když si s ní dcera přišla promluvit o dopise, chtěla tatínka bránit, matka reagovala zlostně a pohrdavě na to, co by se stalo, kdyby ho našel otec. Zde je vidět, jak si manžela neváží.

„„Copak já...“ Hana pozvedla prst a upjala číhavé oči na matku, jako by ji před soud volala: „Ale kdyby to tak věděl tatínek.“

Tak by to věděl! Matylda hodila rukama. Nevídáno – psaní! Papír. Ten moc a moc unese. A kdovíkomu? Proč ne Fanči? A já? Tolik jsem jich dostávala u divadla, že jsem je nečtené házela do koše! Rozčilovala se, zuřila, lhala, vychloubala se a náhle se výsměšně zasmála: „A ten? Neznáš ho? Vsázím se, že by ničemu nevěřil!“⁹⁵

V pasáži můžeme sledovat u Matyldy lhostejnost a pohrdavý přístup k otci a k mužům celkově.

⁹⁴ TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Matky a dcery*. Praha: Československý spisovatel, 1957., s. 36

⁹⁵ tamtéž, s. 33-34

3.3.2. Hana Křížová

3.3.2.1. Charakteristika hrdinky

Hana Křížová, v románu často nazývána jako Handa, je představitelkou prostřední, druhé generace linie žen rodu Křížů, které v románu vystupují. Je nositelkou kladné úlohy ženy, matky. Ba co více, snažila se svou energií, aktivitou, prací, zachránit usedlost Cikánku.⁹⁶

V pasáži z počátku románu, kdy je Handa ještě mladou dívkou, je popsána takto.

„Oběhla ze dvora celý dům i s kusem zahrady a teď stála na prahu s dvěma růžemi na jindy bledých tvářích brunety, tak rozdováděná, že v tu chvíli byla sedmnáctiletí třetí bratr, třetí kluk. Chlapecky štíhlá, s malými prsy a rozehřátá divokou hrou, držela v ruce větvičky, také jimi mávala, také křičela na Zdeněčka:

„Ruce vzhůru! Vzdát se pirátům! Oči jí jen svítily, tak podobny Ondrovým, ač byl měkčí i tvrdší, černé vlasy byly rozházeny a rozehřátý obličej, ač nepravdělný, byl víc než hezký, když se jí bílé zuby blýskaly mezi červenými rty, jež se tak pravidelně přimykaly k jejich krásnému obloučku.“⁹⁷

Hana je hodná, čestná, silná žena, nachází sílu ve starosti o rodinu.⁹⁸ Její konfrontaci s matkou, s dcerou a s muži rozvedeme v následujících podkapitolách.

3.3.2.2. Pojetí hrdinky role dcery

Již v podkapitole věnující se matce Hany, Matyldě, bylo zmíněno, že tento vztah je velice problematický. Zde autorka poukazuje na komplex nedružnosti jako společenský problém obecně.

Hanu doslova uráží, pohoršuje a popuzuje matčina nevěra, které se dopouští ke ztelně staršímu manželu, Hančině tatínkovi. Dokonce zjistí, že milenci dává matka rodinné úspory. Hana se po tomto hrůzném otřesení však rozhodne, že bude čestná a nikdy nebude nikomu lhát.⁹⁹ Což může pro její budoucí život být vnímáno jako pozitivní přínos, jak pro vztah k dceři, tak i k mužům.

Zde uvedu pasáž, ve které Hana přichází za matkou s oním dopisem.

⁹⁶ KREJČÍ, Karel. *Anna Maria Tilschová*. Praha: Československý spisovatel, 1959., s. 49

⁹⁷ TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Matky a dcery*. Praha: Československý spisovatel, 1957., s.6

⁹⁸ KREJČÍ, Karel. *Anna Maria Tilschová*. Praha: Československý spisovatel, 1959., s. 49

⁹⁹ HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. Praha: Vydavatelství ministerstva informací, 1949., s. 59-60

„Matka, ještě neoblečená, seděla před stolkem a projížděla si černé vlasy hřebenem. Hned ji viděla, ale jako by nebylo nepohodlné dcery v pokoji, dál škubala a cuchala husté prameny. Déšť bičoval tabule a v šeru u dveří vypadala Hana, jako když se jí zjeví utopenec. Drobný obličej byl jako smazaný a do zrcadla na matku zíraly jen oči, veliké a žalující.

„Prosím tě, co se tak díváš na mě? Matka se zamračila, tak ouzko jí bylo ze strnulého pohledu v zrcadle.

Ale utopenec se nepohnul, jako by opravdu přišel z hrobu. Matylda skrčila nos do grimasy, vstala, ruce si opřela v boky a rozkolíbala se před dcerou s hranou vyzývavostí:

„Zbořil se snad dům?“

„Já vím...“ ozvalo se temně z kouta.

Hana neřešila chování matky vůči ní, ale především jí šlo o tatínka, a bylo jí líto, že ho matka podvádí. Označila matku za cizoložnici.

„Tón posměšný, zlý a ironický, byl vymeten z hloubky Haniny strašlivé bolesti, že sladké pojmenování bylo nemilosrdnější, než kdyby matce byla hodila rovnou do obličeje: cizoložnice.

„Jak se to opovažuješ mluvit se mnou, ty žábo zelená?“ vyjela Matylda, třesouc se rozčilením i strachem, a vytáhla se ještě víc do držení operní královny.¹⁰⁰

Hana měla postavení dcery těžké, avšak svou silou dokázala přemoci tato traumata z dětství.

3.3.2.3. Pojetí mateřské role hrdinky

„Dávno zapomněla, že si připadala jako vykuchaná po porodu, jen útroby z ní vypadnout, a zrovna tak podivné prázdno cítila i v duši místo veliké radosti. Zapomněla, že první čas po porodu pro bolesti v nohou ani ležet nemohla a se divila, co to škemrá a šklebí se vedle postele, co už není kusem jejího těla, ale čímsi samostatným a neznámým. Ale jak rychle zapomněla! I na bolesti i na zklamaný údiv prvních dní, a teď cítila jen, že bezbranné stvoření ji potřebuje.“¹⁰¹

Takto je popsán prvotní pocit z mateřství u Hany. Považovala je jako poslání, vždy tu pro dceru byla, když potřebovala.

¹⁰⁰ TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Matky a dcery*. Praha: Československý spisovatel, 1957., s. 32-34

¹⁰¹ tamtéž, s. 100

Mateřskou roli pojímá Hana zcela odlišně než její matka. Dceru podporuje, miluje. Když začne mít Hanina první láska, kamarád z dětství, Martin, po svatbě psychické problémy, sklony k depresím, i Hana, citově zanedbávaná zde opakuje vzorec nevěry.¹⁰² Dokonce si není jista, zda dceru Jirku čeká s Martinem, či se svým milencem Francem.

Jirce dopřává svobodu, nerozděluje je ani generační propast. Svěří se jí s tím, že otec nebyl jediným mužem, kterého měla, a Jirka to vezme velice přátelsky, s pochopením, cení si matčiny upřímnosti. Ze strany Hany se jednalo o velmi odvážný krok. Hana též dokáže přijmout první lásku dcery k muži.

„Vůbec nikdo. Jirka se zasmála naplno, že Hana ze spokojeného smíchu cítila něco cizího a nového, co v něm dřív nebylo. Neznámý stín houstl do ostřejších obrysů a instinkt matky našeptával: muž.“¹⁰³

když se jí dcera ptá na to, zda měla matka jiného milého než otce, si vzpomene na její matku a řekne Jiřce pravdu.

„A po něm také ne?“

Haně došel dech a teď v jediné vteřině s úžasnou rychlostí jako před popravou, před ní přeletěl celý život v obrazech. Viděla doopravdy křivku obrovského klobouku lidského utrpení a zas ženského osvobození, který obešla přes všechny osudy a přes válku od zlého okamžiku, když matku napadla, až do dneška, když zas proti ní stála soudící dcera. Ta hrůza! Přišla zrovna, když Cikánka byla zachráněna, když i France našla zas, i sama si myslila, že přece jen život vyhrála nakonec! Najednou se jí zdálo, že v poslední chvíli jí už síly selhávají, a dívčí bezradnost ležela na padesátiletém obličejí.“

„Mělas? Nemělas?“ vyptávala se neústupně dcera a teď Hana dechu nabrala, a přece statečně pravdu vyznala, jak svému dítěti ještě nikdy nezalhalo:

„Měla.“

Hned si Hana na tvář přitiskla ruce tak červené od rybízu, jako by se v krvi máchala, a Jirka dobře poznala, jak nesmírně krušné, těžké a bolestné je matce vyznání. Ale Jiřčina zvědavost po poslední pravdě, snad opravdu vědecká, se nezalekla a nezarazila ani před umučeným a k smrti unaveným obličejem matčiny. Vyptávala se ještě dál, jako by musila proniknout až ke dnu:

„Tehdá ještě, když tatínek bydlel s námi?“

Haně sklesly ruce na stůl, černé oči se rozšířily zděšením, ale ústa přece nezalhalo:

„Tehdá...“ skličene šeptaly rty, hořce v koutcích pokleslé.

¹⁰² HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. Praha: Vydavatelství ministerstva informací, 1949., s. 60

¹⁰³ TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Matky a dcery*. Praha: Československý spisovatel, 1957., s.224

„Víš, tatínek býval tak divný... tak melancholický a nervosní bez příčiny...“

Hluboce zamyšlené oči mladého stvoření pohlížely na rybíz a Jirka ze skoupých a trhaných slov matčiných skládala, jak nevládný a nesnesitelný musel být ten pražský byt, než tatínkova nemoc propukla. Ale zato nechápala nic z matčina hrozného rozčilení, když všechno bylo dávno jiné i pryč, a rozuměla ještě míň tomu, že by matka před ní se mohla cítit pokořena. Teprve za chvíli se k ní obrátila s velikým údivem:

„Ale proč se vlastně tolik omlouváš, maminko? Vždyť já až moc dobře rozumím...“¹⁰⁴

V pasáži poukážu na promluvu Hany s Jirkou, která je kontrastem k tomu, jak Matylda hanila svou dceru.

„Hana pozvedla udivené oči k Jirce a tu se citlivá tvář dceřina nevolně pohnula pod upjatým pohledem: „Mám snad sazi na nose?“

„Ne.“

„Tak proč si mě tak prohlížíš?“

„Protože se mně líbíš. Jsi hezká, až to škodí.“¹⁰⁵

3.3.2.4. Vztah hrdinky k mužům

Hančin milostný život začíná vzplanutím k Martinovi. Brala ho vždy jako kamaráda, když najednou k němu začala cítit více. Chtěla ho svést její matka.

„Ponižovalo ji pomyšlení, že ho tak dychtivě vyhlíží a on nepřichází, zlobil ji nový cit k Martinovi, zmatený, podezíravý, žárlivý, a zas plný rozechvělého čekání. Cosi se mezi nimi změnilo: i když spolu jen čítali, hádali se, povídali, nepadlo ještě ani jedno vřelejší slovo. A teď ho ve svém zklamání podezírala, že šel za matkou, a vrývala sobě do srdce nemilosrdnými čarami karikaturu čtyřicetileté, jak se pudruje d fialova, jak se otáčí před zrcadlem, jak nadbíhá mladému muži, který by mohl být jejím synem.“¹⁰⁶

Počátek vztahu Martina a Hany zdál se být zahalen sluncem, avšak po nějaké době se odcizili, u Martina propukly psychické obtíže. Obdivuhodné je to, že ho Hana neopustila a snažila se ho podporovat. Útěchu našla Hana v náruči energického France.

¹⁰⁴ TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Matky a dcery*. Praha: Československý spisovatel, 1957., s. 226-227

¹⁰⁵ tamtéž, s. 225

¹⁰⁶ tamtéž, s. 27

Jak jsem již výše zmínila, nelehká situace pro Hanu nastala tehdy, když zjistila, že čeká miminko, avšak si nebyla jista tím, se kterým z osudových mužů. Martinovi nic neřekla, ale sama trpěla pochybnostmi. Byla však šťastna, že bude matkou, a ani jednomu z mužů nechtěla ublížit. Chtěla patřit oběma.

V pasáži z díla je ukázka toho, jak Hana sdělila tuto radostnou novinu Francovi.

„Já budu mít dítě.“

Zčervenal až ke kořínkům vlasů, políbil jí ruku a s dojatou dvorností, když mu oznámila to, co kdysi se jí zdávalo vrcholem štěstí, v tak podivném okamžiku chvatu jako mezi dvěma vlaky. Ale Franc Haninu ruku tiskl, nepouštěl a řekl nezlomnou vůlí, jež mu zůstala v krvi z krále Richarda:

„Prst osudu! Musíš zůstat u mne. Já tě k němu už nepustím!“

Všecko v Haně křičelo po plném štěstí s ním, když si tak nechvějně žádal ji mít celou pro sebe po druhé, a přece zas jako tehdy, jako vždy, se ozvalo tesknou námitkou:

„Ale co on, Martin?“

„Jsi jeho nebo moje?“ Pustil jí ruku a na okamžik se odklonil rozhorleně.

Dívala se na něho vyčítavě, smutně a byla zticha. Věděla, že kdyby měla doznat ryzí pravdu, že by zněla: náležím oběma!“¹⁰⁷

Zde je pasáž, kdy už je malá Jiřinka na světě, a Franc zjišťuje, jaké má oči. Symbolicky tedy to, zda je jeho. Hana však dospívá k názoru, že je podstatné, že dcerku má a miluje.

„Jaké má vlastně oči?“ Franc se zvědavě pohroužil zas pohledem do peřinky.

„No modré! Jako všechny děti!“ odpověděla Hana s kvapem rozčileně a uvnitř si pomyslila: Snad po Francovi...Snad taky po Martinovi... Ale potom se nahlas zasmála, a i ten smích zvučel docela jinak než dřív: „Kdo ví...snad jednou bude mít černé jako já.“¹⁰⁸

3.3.3. Jiřina

3.3.3.1. Charakteristika hrdinky

Handina dcera je sportovní a rozumovou představitelkou třetí generace, není zatížena mravními konvencemi.¹⁰⁹ Vyprošťuje se z pout minulosti, žije bezstarostné mládí.¹¹⁰

¹⁰⁷ TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Matky a dcery*. Praha: Československý spisovatel, 1957., s.100

¹⁰⁸ tamtéž, s.100

¹⁰⁹ HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. Praha: Vydavatelství ministerstva informací, 1949., s. 60

¹¹⁰ KREJČÍ, Karel. *Anna Maria Tilschová*. Praha: Československý spisovatel, 1959., s. 49

„Jirka, tak pikantně hezká s modrýma očima a s vlasy jako havran černými, vytáhlá, nohatá, teninká k přeštípnutí, si opírala čelo hubenou rukou a druhou držela jablko, z něhož zamyšleně ukusovala. Zajímavé tvářičky nesentimentální holčičky se probořily do dvou milých důlků.“¹¹¹

Jirka se v průběhu románu stává z miminka dospělou ženou, která složila maturitu. Nedělá si starosti s budoucností.

„Copak jsi nedělala maturitu?“

„No ovšem! Dokonce s vyznamenáním. Ale považ, kolik je gymnasií! Kolik holek a kolik chlapců ji dělá každý rok v tuhle dobu! Maturita? Zkouška jako každá jiná!“

Z odmítavých slov číselou touha strhat se všeho slavnostní prapory, odbýt všecko hladce, samozřejmě, bez divení, a přece v tom byla mladistvá próza, i když na ruby obrácená.“

„Co budeš dělat dál? Dál studovat? Nebo mně tady v zahradě pomáhat s alpinkami?“

„Ježíš mami!“ zahrozila Jirka prstem na ni a její upřený smích zvučel, jako by ona byla ta moudřejší a zkušenější.“

„Času doboha! Tři měsíce – devadesát dní!“¹¹²

3.3.3.2. Pojetí hrdinky role dcery

Důležitým milníkem ve vztahu Jirky k matce Haně je pasáž zmíněná v podkapitole věnované Haně, kdy Hana nezalže své dceři, a přizná, že její otec nebyl jejím jediným mužem. Jirka tento matčin zdánlivý poklesek neodsuzuje.¹¹³

Hezký vztah Hany a Jirky poukáží v této ukázce.

„Jé! Mami! Ty sedíš tady?“ Jirka bystře jako hříbě poskočila a už také vzrostlé děvče sedělo na matčině klíně.

Hana ji líbala, objímala a minutu zas se zachvívala mateřskou blažeností, jako když ji zavinou do peřinky a chovala.“¹¹⁴

3.3.3.3. Vztah hrdinky k mužům

Jelikož je zatím Jirka mladá dívka, její vztah k mužům není zcela vyprofilován. Zatím se u ní projevují náznaky první lásky, když najdou zalíbení s Mirkem.

Zde poukáží na rozdílný přístup Hany a Jiřky k manželství na citaci z díla:

„Tak mladá! Tak nezkušená! Když nemáš ani zdání, co to je, celý den se točit kolem muže! Když nejsi se studiem hotová? A ty se chceš vdávat?“

„Já?“ zvedla Jirka udivené oči. „Mami, co tě to dnes posedlo?“

¹¹¹ TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Matky a dcery*. Praha: Československý spisovatel, 1957., s.217

¹¹² tamtéž, s.225

¹¹³ HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. Praha:

Vydavatelství ministerstva informací, 1949., s. 60

¹¹⁴ TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Matky a dcery*. Praha: Československý spisovatel, 1957., s.224

„Žádný div, když mě to napadlo.“ Rozčilená Hana marně hledala a vybírala vhodná slova pro stálé styky se studentem, které ji mučily. „Vláčíš se s Mirkem po Praze... tady s ním vězíš celý den ve vodě... každý tě s ním vidí, a já vím, že ho máš ráda.“

Jirka cinkala pobaveně i dráždivě vidličkou o talíř, stále klidná a jaksí naschvál veselá. Ale potom hodila ledabyle, jako by láska se studentem nebyla známost, ale největší svoboda:

„Jen proto, že ho mám ráda?“

„A není to dost?“ Hana dál naléhala podrážděně a marně sobě namlouvala, že musí být moudrá a třikrát opatrná, když mluví ponejprv otevřeně o lásce se svou uzavřenou dcerou.

„Copak byla bys s ním pořád pohromadě, kdyby sis ho nechtěla vzít nakonec?“

„A proč bych s ním nechodila? Když se mně líbí a já si s ním rozumím?“ smála se dál udiveně. „Ale proč hned ty řeči o vdávání? Ani mě nenapadá! Nač bych se dnes už vázala, když jsem tak mladá!“

„Proč?“ Hana temperamentně vyjela: „Protože ho máš ráda!“

„Proto! Ježíšmarjá!“ Jirka dusila smích kapesníkem. „Vždyť možná za rok, nebo ještě dřív, zas budu mít jiného ráda! Maminečko, nestřílej dřív, dokud dobře nezamíříš.“¹¹⁵

Jirka tedy zatím o vdávání nechce slyšet, užívá si hezkých příjemných pocitů počínající lásky.

V podkapitole, jež se věnovala ženským hrdinkám, jsme se zaměřili na jejich charakteristiku, vztah matek k dcerám a naopak, vztah dcer k matkám, též vztah k mužům.

Příběhem nás provázely tři generace žen, z nichž hrála nejstarší Matylda roli zápornou, kladnou představitelkou a ochranitelkou usedlosti i „správnou matkou“ se stala její dcera Hana. Dcera Hany, Jirka, která zde zastupovala generaci třetí, nezátíženou, moderní.

Autorka v díle poukázala nejen na generační problémy, ale též na zcela odlišné prototypy matek – Matyldu, a poté její dceru Hanu, jež se též v průběhu příběhu stala matkou.

¹¹⁵ TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Matky a dcery*. Praha: Československý spisovatel, 1957., s.224

4. Ryby raky: Eda Kriseová

Dílo *Ryby raky* je třetím dílem, jemuž budeme věnovat pozornost. Bylo vydáno roku 1991, po revoluci, v samizdatu však roku 1985. Je tedy nejmladším románem z našich pozorovaných. V tomto díle se autorka Eda Kriseová soustředí na kontrast mezi vzděláním a mateřstvím, láskou a seberealizací, a to vše poukazuje na své ženské postavě Anně nesoucí autobiografické prvky.

4.1. Charakteristika díla

Dílo bylo oficiálně vydáno roku 1991, po revoluci, jelikož do té doby během okupace musela autorka vydávat díla pouze v samizdatu, byla jí, i jiným autorům, zakázána tvorba i překladatelská činnost.¹¹⁶

Dílo *Ryby raky* je životní výpovědí, osudovým románem. Je zde patrné sebevyjádření hlavní postavy, novinářky Anny, nesoucí autobiografické prvky autorky.

Hrdinka se nejdříve nachází v Izraeli, kde retrospektivně vypráví svůj příběh. V rozhovoru s Martou Markovou v publikaci Olga Havlová a ty druhé se Eda Kriseová vyjadřuje k otázce, zde zvažovala emigraci, a odpovídá na to, že právě do Izraele.¹¹⁷

Psal se právě srpen 1968, který byl zkouškou ohněm jak pro celou společnost, tak zvláště pro lidské vztahy. Ještě ne třicetiletá hrdinka Anna prožívá velikou osobní krizi.¹¹⁸ Autorka zde poukazuje na vnitřní boj hrdinky, je postavena před těžkou volbu, buď se vrátit za desetiměsíční dcerou a mužem zpět do Čech, nebo se dále realizovat na studijním pobytu. Autorka mistrovsky poukazuje na nejistotu doby, obavy, kroky mířící do neznáma, až ztrátu identity. Anna se instinktivně vrací za dcerou a manželem. Manžel jí však není po návratu vděčný, cítí, že se mu odcizila, že už ji nemiluje. Situaci k tomu nezlehčuje tchýně.

¹¹⁶ GRUŠA, Jiří. *Eseje a studie o literatuře 1: Dílo Jiřího Gruši svazek 2*. BARRISTER & PRINCIPAL, 2015. ISBN 978-80-7485-042-4., s. 311

¹¹⁷ MARKOVÁ, Marta. *Olga Havlová a ty druhé: Ženy ve vnitřní emigraci*. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL, 1996. ISBN 80-85947-15-3., s. 111

¹¹⁸ ZACHOVÁ, Alena. "Dcery otcovy" a ztracené matky: Hledání matek v české próze posledních desetiletí psané ženami. In: HANÁKOVÁ, Petra, Libuše HECZKOVÁ, Eva KALIVODOVÁ eds. *V bludném kruhu: Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha: Slon, 2006. ISBN 80-86429-49-0., s. 361-367

Hrdinka naštěstí nachází sílu v sama v sobě, v péči o dcerku a v práci. Nalézá klid a vyrovnanost, zbavuje se závislosti na rodičích a manželovi, a tím se vnitřně osvobozuje.¹¹⁹ Příběh končí ve své podstatě optimisticky. Anna je spokojena na venkově, milostně znovu vzplanula po letech k manželovi stejně jako v mládí, i když jen jediný den. Zůstává na konci příběhu sama s Pepinkou a čeká druhé dítě.

Ve článku "*Dcery otcovy*" a *ztracené matky: Hledání matek v české próze posledních desetiletí psané ženami* autorka Alena Zachová pojednává o iniciaci hrdinky Anny, která k ní dochází díky silnému poutu k babičce, již často vídá ve snech a vizích. Tak prožívá pouto k ženským předkům, nalézá vlastní identitu a smysluplnost. Díky tomu je dokončena její iniciační proměna.¹²⁰

Jiří Gruša ve své odborné publikaci *Eseje a studie o literatuře a kultuře 1* vnímá problém díla v jeho nevědomě akceptované dimenzi banality. Autorka dle jeho názoru, stejně jako její hrdinka Anna, pojednává jako osudové něco, co je pouze neplatící pojistkou.¹²¹

V díle se objevuje silný motiv seberealizace v kontrastu s mateřstvím, též s manželstvím. Seberealizaci zde dle Jiřího Gruši Kriseová vnímá jako právo na úspěšné výsledky. Rámec seberealizace se však uskutečňuje pouze tam, kde hrdinka vystupuje ze svých manželských povinností.¹²² Časté jsou pasáže z dětství, o němž v rozhovoru s Martou Markovou hovoří jako o nejpodstatnějším pramenu často se toto téma v jejích dílech objevuje.¹²³

V souvislosti s tím, že seberealizovat se může Anna pouze mimo domácnost, kde jí příliš nejde vaření a podobně, manžel si toho příliš neváží, a Anna, i když se zpočátku vši silou snaží ho získat zpět, v této roli se necítí, se můžeme v rozhovoru s Martou Markovou dozvědět, jak Eda Kriseová vnímá vztah ženy a muže. Autorka tvrdí, že dle ní je každý dobrý vztah je založen právě na svobodě. Za

¹¹⁹ ZACHOVÁ, Alena. "*Dcery otcovy*" a *ztracené matky: Hledání matek v české próze posledních desetiletí psané ženami*. In: HANÁKOVÁ, Petra, Libuše HECZKOVÁ, Eva KALIVODOVÁ eds. *V bludném kruhu: Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha: Slon, 2006. ISBN 80-86429-49-0., s. 367

¹²⁰ *tamtéž*, s. 367-368

¹²¹ GRUŠA, Jiří. *Eseje a studie o literatuře 1: Dílo Jiřího Gruši svazek 2*. BARRISTER & PRINCIPAL, 2015. ISBN 978-80-7485-042-4., s.329

¹²² *tamtéž*., s.330

¹²³ MARKOVÁ, Marta. *Olga Havlová a ty druhé: Ženy ve vnitřní emigraci*. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL, 1996. ISBN 80-85947-15-3.

nejhorší považuje vztahy, které jsou založeny na závislosti a na tom, že si jeden myslí a očekává, že ho druhý učiní šťastným.¹²⁴

Nevšední název díla je vybrán z úryvku v díle, kde Anna popisuje krajinu.

„Jeli jsme krajinou a nad lukami plnými kyselé ostřice se vznášela hejna bělásků. Kolik tenkrát bývalo motýlů. A ryzců a raků. Ryby raky, ryby raky.“¹²⁵

4.2. Eda Kriseová

Eda Kriseová byla narozena 18. 7. 1940 v Praze. Je spisovatelkou, novinářkou, a též bývalou poradkyní prezidenta ČSFR.¹²⁶ Působila jako členka Bord of Trustees v organizaci „Central and Eastern European publishing Project se sídlem v Amsterdamu.

Sama Kriseová prohlašuje, že literatura je pro ni tím hlavním v životě, její profesí i terapií. Tvrdí, že literatura je pro ni bílou magií, která se přikulí, člověka samotného zaskočí, překvapí i udiví.

Eda Kriseová se konečně po revoluci dočkala vydání své literatury i v domácím prostředí. Nejprve vyšlo dílo Křížová cesta kočárového kočího, po němž následoval právě román *Ryby raky* nesoucí autobiografické prvky. V románu *Pompejanka* klade otázky sobě, ale též čtenáři.¹²⁷

V odborné publikaci Marty Markové *Olga Havlová a ty druhé – ženy ve vnitřní emigraci*, se snaží autorka zmapovat sametovou dobu a vyzpovídat zajímavé české ženy, mezi nimi právě i Edu Kriseovou.¹²⁸ Eda Kriseová zde odpovídá například na otázku, co jí v těžké době mezi lety 1969–1989 pomohlo nejvíce. Pro Kriseovou to bylo rozhodně psaní, mohla si tak vytvářet svůj svět, utéci od světa, který ji obklopoval.¹²⁹ Pro Edu Kriseovou hraje důležitou roli v životě jóga, zajímá se o problematiku dualismu, věří ve východní filozofii jin a jang, že každé dobro v sobě nese vejce zla a naopak. Věří, že v průběhu života se dostáváme na různá rozcestí, a je důležité vybrat tu správnou

¹²⁴ MARKOVÁ, Marta. *Olga Havlová a ty druhé: Ženy ve vnitřní emigraci*. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL, 1996. ISBN 80-85947-15-3., s. 115–116

¹²⁵ KRISOVÁ, Eda. *Ryby raky*. Atlantis, 1991. ISBN 80-7108-005-5., s. 136

¹²⁶ MARKOVÁ, Marta. *Olga Havlová a ty druhé: Ženy ve vnitřní emigraci*. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL, 1996. ISBN 80-85947-15-3., s.105

¹²⁷ tamtéž, s.120-121

¹²⁸ tamtéž, s.7

¹²⁹ tamtéž, s.110

cestu. Nevěří v Boha, ale v přírodní síly. Také Eda Kriseová uznává reinkarnaci, na základě zkušenosti, věří, že naše předešlé nedořešené konflikty řešíme i v dalším životě.¹³⁰

V rozhovoru se dozvídáme též o inspiraci autorky. Ze světové literatury má nejbližší k Virginii Woolfové, když se Marta Marková dotkne toho, že je Kriseová považována za novou Boženu Němcovou, reaguje na to tak, že Němcová je pro ni nedostižný vzor a idol, a když četla její korespondenci, až jí mrazilo z toho, že používá podobné výrazy. Nejvíce si prý Eda Kriseová zamilovala pohádku Jak Jarmil ke štěstí přišel. Vzpomíná si také na to, že když ji maminka čekala, modelovala sochu Boženy Němcové.¹³¹ Vliv na tvorbu měly ve velké míře pohádky Boženy Němcové a Karla Jaromíra Erbena, (především Kytice a Medvídek Pú) tedy umělců tvořících v době romantismu. Ovlivnil ji též značně profesor Jan Patočka, k němuž chodila na přednášky na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy. V sedmdesátých letech vedl takzvané černé semináře, stal se duchovním vůdcem Charty 77.¹³²

Mimo jiné v rozhovoru není opomenuto ani dětství autorky. Právě dětství Eda Kriseová považuje za ten nejdůležitější pramen, a právě tento motiv se často objevuje v jejím díle, například v Prázdninách s Bosonožkou. Eda Kriseová má bratra a sestru, je nejstarší ze tří dětí. Rodiče byli silně intelektuálně zaměřeni, mluvili třemi jazyky, otec byl architekt, ale vyznal se skvěle ve filozofii, četl v originále Baudelaira. Sama Eda si přála, aby takový intelektuální základ, jenž jí předali rodiče, mohla předat svým dětem.¹³³

V neposlední řadě se Marta Marková dotazuje Edy Kriseové na názor ohledně postavení ženy. Autorka odpovídá, že se na ženu dívá jako na ženského člověka, je jiná než muž, a též by se od ní mělo něco jiného očekávat. Ženský úkon je jedinečný a umí ho vykonat jen žena. Odmítá však falešnou, umělou emancipaci.

¹³⁰ KOTYK, Petr. *Deset tisíc změn se znovu mění. Dno všeho vrchol prázdnoty.: Rozhovory a promluvy českých literátů z let 1900-1995.* Praha: Cherm, 2008. ISBN 978-80-86370-35-4., s. 13-14, 21-22

¹³¹ MARKOVÁ, Marta. *Olga Havlová a ty druhé: Ženy ve vnitřní emigraci.* Brno: BARRISTER & PRINCIPAL, 1996. ISBN 80-85947-15-3., s.117-118

¹³² KOTYK, Petr. *Deset tisíc změn se znovu mění. Dno všeho vrchol prázdnoty.: Rozhovory a promluvy českých literátů z let 1900-1995.* Praha: Cherm, 2008. ISBN 978-80-86370-35-4., s. 13-14

¹³³ MARKOVÁ, Marta. *Olga Havlová a ty druhé: Ženy ve vnitřní emigraci.* Brno: BARRISTER & PRINCIPAL, 1996. ISBN 80-85947-15-3., s.116

Ve spisovatelské i novinářské kariéře, ale též v osobním životě, byla pro Edu Kriseovou klíčová spolupráce s Václavem Havlem. Byla jeho poradkyní a prvním člověkem, kdo na něho začal vyrazovat cosi nepříjemného, i když nevědomě. O životopise vydaném roku 1900, se kritika vyjádřila velice negativně, až s názorem, že neměl být napsán. Dle Zdeňka Pokorného, který tuto problematiku rozebírá v odborné publikaci *Václav Havel a ženy*, se Eda Kriseová cítí být středobodem života Václava Havla, až exhibicionisticky a s erotickým podtextem demonstruje svou pozici, dokonce přiznává otevřeně, že nezvládá přítomnost Olgy a její silný vztah s bývalým prezidentem a nejspíše si od tohoto vztahu slibovala více. Václav Havel knihu autorizoval, avšak s omezením, že je to pohled Edy Kriseové.¹³⁴

Edě Kriseové je nyní 82 let, má dvě dcery. Roku 1979 získala cenu Egona Hostovského. Mezi autorčina další díla patří například již zmíněná povídka *Křížová cesta kočárového kočího* (1900), první vydané dílo autorky v Čechách po revoluci, která se zabývá pádem a rozpadem lidské duše¹³⁵, *Arboretum* (1991), *Pompejanka* (1991), *Sluneční hodiny* (1992), *Terezka a Majda na horách* (1992) či *Klíční kůstka netopýra* (1994).¹³⁶

Autorka Eda Kriseová je též velikým přínosem pro českou literaturu, ale též publicistiku i politickou angažovanost po boku tehdejšího prezidenta Václava Havla.

4.3. Ženské hrdinky románu

V románu *Ryby raky* je ústřední hrdinkou novinářka Anna nesoucí autobiografické prvky. Zaměříme se na její vztah k matce, poté k dceři Pepince a též k mužům.

Dílo je výpovědí, sebevyjádřením hlavní hrdinky.¹³⁷ Jedná se o výpověď intimního ladění. Autorka se dotýká témat mateřství, panenství a čistoty, odcizení, dokonce nadpřirozena, když Anna například vídá svou mrtvou babičku, jelikož k energiím má autorka též blízko.

¹³⁴ POKORNÝ, Zdeněk. *Václav Havel a ženy: aneb všechny prezidentovy matky*. Plzeň: NAVA, 1996. ISBN 80-7211-058-6., s. 83-85

¹³⁵ GRUŠA, Jiří. *Eseje a studie o literatuře 1: Dílo Jiřího Gruši svazek 2*. BARRISTER & PRINCIPAL, 2015. ISBN 978-80-7485-042-4., s. 331

¹³⁶ MARKOVÁ, Marta. *Olga Havlová a ty druhé: Ženy ve vnitřní emigraci*. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL, 1996. ISBN 80-85947-15-3., s. 122

¹³⁷ GRUŠA, Jiří. *Eseje a studie o literatuře 1: Dílo Jiřího Gruši svazek 2*. BARRISTER & PRINCIPAL, 2015. ISBN 978-80-7485-042-4., s. 329

4.3.1. Anna

4.3.1.1. Charakteristika hrdinky

Anna je ambiciózní českou novinářkou, ani ne třicetiletou, je talentovaná, ctižádostivá, vysokoškolsky vzdělaná žena, ekonomicky nezávislá a k tomu krásná. Na počátku příběhu se nachází v Izraeli, a stojí před velkým rozhodnutím – vrátit se za svou dcerkou, které je deset měsíců a mužem do Čech, kde probíhá okupace, či zůstat na privilegovaném studijním pobytu.¹³⁸ Kdybychom situaci zjednodušily, rozhodovala se mezi kariérou a dítětem.

„Uličky Jeruzaléma rozpaluje slunce a neumím si najednou představit, jak bývá v Praze v posledních dnech. Ale co už vůbec nemohu přijmout, že moji blízcí chodí po ulicích kolem tanků, že moje dítě jezdí kolem nich v kočárku, který tlačí můj muž.“¹³⁹

Anna následovala svůj instinkt a vrátila se za dcerou. Po odcizení se s manželem, ke kterému se budeme věnovat v podkapitole zabývající se vztahem hrdinky k muži, a po zklamání v rodičích, prochází iniciačním procesem. Projde iniciací, když se dokáže odpoutat od rodičů a partnera. Nachází sílu a smysluplnost života sama v sobě, v mateřském údělu.¹⁴⁰

„Žila jsem dál v cizím domě s Pepinkou a tím druhým, co mi rostlo v břiše, až do konce toho krásného léta.“¹⁴¹

4.3.1.2. Pojetí hrdinky role dcery

Matka Anny je vyobrazena jako něžná a milující bytost, po provdání se vzdala umělecké kariéry. Pro blaho rodiny své touhy upozadila. Jde však o ženu pasivní, pasivně tišící své dítě, avšak bez schopnosti cokoliv učinit. Z pohledu dcery Anny maminka žije ve svém vlastním světě, potlačuje svou individualitu, jen aby splnila společenská očekávání. U matky se projevil větší strach z manžela než strach o dceru a projevila se tak jako slabá matka.¹⁴²

¹³⁸ GRUŠA, Jiří. *Eseje a studie o literatuře 1: Dílo Jiřího Gruši svazek 2*. BARRISTER & PRINCIPAL, 2015. ISBN 978-80-7485-042-4., s. 329

¹³⁹ KRISEOVÁ, Eda. *Ryby raky*. Atlantis, 1991. ISBN 80-7108-005-5., s. 6

¹⁴⁰ ZACHOVÁ, Alena. "Dcery otcovy" a ztracené matky: Hledání matek v české próze posledních desetiletí psané ženami. In: HANÁKOVÁ, Petra, Libuše HECZKOVÁ, Eva KALIVODOVÁ eds. *V bludném kruhu: Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha: Slon, 2006. ISBN 80-86429-49-0., s. 367

¹⁴¹ KRISEOVÁ, Eda. *Ryby raky*. Atlantis, 1991. ISBN 80-7108-005-5., s. 161

¹⁴² ZACHOVÁ, Alena. "Dcery otcovy" a ztracené matky: Hledání matek v české próze posledních desetiletí psané ženami. In: HANÁKOVÁ, Petra, Libuše HECZKOVÁ, Eva KALIVODOVÁ eds. *V bludném kruhu: Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha: Slon, 2006. ISBN 80-86429-49-0., s. 367

Dcera svou matku vnímá jako pasivní, nezajímá ji to, co matka prožívá, lásku, kterou jí poskytuje, ale očekávala by aktivnější přístup v partnerském vztahu, v kariérním uplatnění. Anna svou matku nechce následovat.¹⁴³

Matčina pasivita je například patrná v textu v pasáži, kdy se Anna matce svěřuje, že je jí muž nevěrný.

„- On mě nemá rád, řekla jsem mamince po mnoha letech. Ani se tomu nedivila.

-To se spraví, řekla.

-Co mám dělat, aby mě měl rád, mami?

-Musíš být hodná a milá. Trpělivá, to především. Mužský se vždycky vrací domů. Lpí na domově víc než žena. Neodejde, pokud není vyhozen.

-Ale co když mu to nikdy neodpustím, mami.

-A co?

-Zradu.

-Ale jdi, řekne maminka. Za pár let si na to ani nevzpomeneš. Všechno se rozbíjí a zase slepuje. My se přece také měníme.“¹⁴⁴

Matka zastává filozofii vydržení v manželství, když ji dcera prosí, zda by u ní mohla bydlet, nepřistoupí na to.

„- Co bys tu dělala, ptala se, jako by nerozuměla.

-Já bych tu bydlela.

MLčí a světlo září. Mohu se u něj ohřát.

-Nech mě tady, mami.

-To nejde.

Předklonila jsem se a rozplakala se vším svým pláčem. Nechala mě. Nikdy na mě nespáchala.

-On už mě nechce. Proč mám ještě strašit v jejich bytě, být tam s tchyní. Nech nás tady, mami. Já ti budu všechno pomáhat a o Pepinku se budu starat sama. Nebudeš mít s námi žádnou práci.

-Tady bydlet nemůžeš.

¹⁴³ ZACHOVÁ, Alena. "Dcery otcovy" a ztracené matky: Hledání matek v české próze posledních desetiletí psané ženami. In: HANÁKOVÁ, Petra, Libuše HECZKOVÁ, Eva KALIVODOVÁ eds. *V bludném kruhu: Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha: Slon, 2006. ISBN 80-86429-49-0., s. 361-363

¹⁴⁴ KRISOVÁ, Eda. *Ryby raky*. Atlantis, 1991. ISBN 80-7108-005-5., s. 107

Hladí mě malou drsnou dlaní a já vím, že jí působím bolest.

-Sem můžeš vždycky přijít, ať se ti stane cokoliv. Ale bydlet s námi už nemůžeš. Když sis ho jednou vybrala, budeš bydlet s ním. Já to s tátou taky vydržela.“¹⁴⁵

Anna se však vzepřela a aktivně konala.

„Vidím, jak se má maminka chvěje strachem. Sama by si nikdy nedovolila prosazovat svou vůli.“¹⁴⁶

Emocionální pouto k matce i solidaritu však Anna pociťuje.¹⁴⁷

4.3.1.3. Pojetí mateřské role hrdinky

Anna se po návratu z ciziny cítí provinile, pociťuje odcizení nejen manžela, ale právě i dcerky.

„Jediný, koho cítím, je Pepinka. Je jako králíček a chce mi utéct, chytím ho za uši, ale podběhne mou ruku a chytí ho za ocas. Držím to měkké a chundelaté, králík sebou trhne a měkké mi zůstane v hrsti. Králík klesá na zadek, snad nemá ani zadní nohy. Předníma nohama hrabe a posunuje se pomalu, už mi neuteče. Králíčí bolest je nemá. Jen veliké červené oči vyčítají, že jsem ho zmrzčila.“¹⁴⁸

V následující pasáži je poukázáno na problém již moderní doby, kdy se do výchovy vměšuje babička, v tomto případě matka Pavla, manžela Anny.

„Pepinka si hraje s káčátkem, které plave v kouli z plexiskla. Kleknu si k zahrádce a přes mříž vtáhnu k pepce ruce. Ale ona se odvrátí a vytrvale hledí jinam. Vezmu ji do náručí, přitisknu si její měkké teplé tělíčko na prsa, ale ona sebou škube, vzpíná se a natahuje ruce po obryni. Ta sedí v křesle jako sfinga, ale ve tváři má pomstu.

Tady to máš, říká její tvář. Neměla jsi odjíždět. Já se o ni starala. Pavel se na to vykašlal. To víš, mužský. Vařila jsem jí, prala jsem na ni a hrála si s ní. V noci jsem k ní vstávala.

Pepinka řve a chce k babičce.

Tchyně konečně natáhne ruce k dítěti a řekne:

-Nonono, tak pojd' ke mně, moje malá. Popadne dítě a muchlá ho ve velikých rukách.

Pepinka zaboří tvář mezi tchynina prsa. Závidím jí je. Sama jsem tak hubená.

¹⁴⁵ KRISEOVÁ, Eda. *Ryby raky*. Atlantis, 1991. ISBN 80-7108-005-5., s.104

¹⁴⁶ tamtéž, s.148

¹⁴⁷ ZACHOVÁ, Alena. "Dcery otcovy" a ztracené matky: Hledání matek v české próze posledních desetiletí psané ženami. In: HANÁKOVÁ, Petra, Libuše HECZKOVÁ, Eva KALIVODOVÁ eds. *V bludném kruhu: Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha: Slon, 2006. ISBN 80-86429-49-0., s. 363

¹⁴⁸ KRISEOVÁ, Eda. *Ryby raky*. Atlantis, 1991. ISBN 80-7108-005-5., s.13-14

-Goding, goding, goding, volá pepinka šťastně.

-Šigidu, šigidu, šigidu, odpovídá tchyně.“¹⁴⁹

Anna se poté s dcerou osamostatnila, žily spolu na venkově. Na konci příběhu očekává další miminko po krátkém milostném vzplanutí s manželem, a je spokojena.

„Žila jsem dál v cizím domě s Pepinkou a tím druhým, co mi rostlo v břiše, až do konce toho krásného léta.“¹⁵⁰

V mateřství nachází Anna smysl, v souvislosti s tím se objevuje odkaz na svatou Marii s děťátkem, tedy zobrazení Madonny.

„Jen se maličko usmívala nad mou pošetilst, jako se svatí, kteří už dotrpěli, usmívají nad malicherností světa. Nemám ráda svaté, kteří připomínají utrpení, svatého Víta v hořící kádi, Ježíše na kříži nebo svatého Šebastiána. Mám ráda svatou Annu, od Leonarda, a šťastnou Marii s děťátkem.“¹⁵¹

4.3.1.4. Vztah hrdinky k mužům

Anna seberealizuje pouze tehdy, když vystupuje ze svých manželských povinností.¹⁵² Nezpochybnitelnou autoritu pro ni představuje otec, marně však touží po jeho uznání. Až poté najde jedinečnost sama v sobě. K ženské podstatě ji vrací právě zklamání z otce i z partnera.¹⁵³

Takto Anna intimně popisuje počátek vztahu s manželem:

„Láska může být bolest a utrpení. Ta naše byla, a snad proto jsme se jí nedokázali vzdát. Můj milý. Setkali jsme se na konci mého a tvého dětství. Ale byla jsem někdy vůbec mladá? Byla jsem panna a bála se mužů. Bála se jich tak, jako se dodnes bojím svého otce.

Jen tebe jsem se nebála, byl jsi chlapec. Chtěl jsi mě a já tebe, ale nešlo to. Byla jsem tvrdá jako ořech. Jádro možná sladké, ale skořápka kamenná. Měli jsme spolu to strašné tajemství, že jsem pořád ještě pannou.

Vzal sis mě s mou ubohostí. Byli jsme pořád čistí, i když jsme byli muž a žena.

¹⁴⁹ KRISOVÁ, Eda. *Ryby raky*. Atlantis, 1991. ISBN 80-7108-005-5., s.82

¹⁵⁰ tamtéž, s.161

¹⁵¹ tamtéž., s.24

¹⁵² GRUŠA, Jiří. *Eseje a studie o literatuře 1: Dílo Jiřího Gruši svazek 2*. BARRISTER & PRINCIPAL, 2015. ISBN 978-80-7485-042-4., s. 330

¹⁵³ ZACHOVÁ, Alena. "Dcery otcovy" a ztracené matky: Hledání matek v české próze posledních desetiletí psané ženami. In: HANÁKOVÁ, Petra, Libuše HECZKOVÁ, Eva KALIVODOVÁ eds. *V bludném kruhu: Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha: Slon, 2006. ISBN 80-86429-49-0., s. 363

Pak přišli psychiatři a má bázeň byla pak ještě větší. Přisahala jsem ti věrnost nadosmrťi, nikdo jiný mě nedostane než ty, protože jsi čekal a jsi trpělivý. Dostal mě chirurg. A ani pak se nic nezměnilo.

Našel sis rozvedenou paní, ale naše tajemství jsi neřekl nikomu. Měl jsi to za sebou a já pořád ještě nic. Když jsi se vrátil od ní, plakal jsi. Oplakávali jsme oba ztrátu své společné trýzně a svatosti.

Pak jsme byli jednoho dne odkleti. Stalo se to na pasece, v červenci, bzučel tam hmyz a tekly rudé vodopády malin. Krev zůstala na chirurgii, ale měla jsem nohy potřísněné rudou a sladkou šťávou z malin. Slízal jsi ji a tolik ses smál. Myslela jsem, že od té chvíle budeme už pořád šťastni, že už se nám nemůže nic stát.“¹⁵⁴

Na konci příběhu, kdy již Anna našla svou podstatu, ženskost, opět na chvíli s mužem pocituje to, co v mládí.

„Vstala jsem a na klektavých nohách přišla na molo, abys mi mohl hodit řetěz a já tě mohla přitáhnout. Chvění se teď proměnilo v třes. Jako když jsme měli schůzku tehdy dávno, chodila jsem ještě do gymnázia. Jsem snad pořád holka, která měla strach tě políbit, aby se tím na celý život nezavázala. Bála se duchů a psů, a snad proto se vdala tak mladá.

Vylezli jsme na břeh a zastavili se na okraji louky. Byla plná pampelišek a ty jsi se tam v plném slunci ne mě znovu podíval. Cosi se propojilo, ještě jsme se ani nedotkli. Sloup spojí nebe se zemí a člověk se v něm zakotlá, ztrácí tíži, aby ji pak pomalu a zoufale léta nabýval.“¹⁵⁵

V podkapitole věnující se hrdinkám románu jsme se především zaměřili na hrdinku Annu a její vztah k matce a poté na pojetí její mateřské role k Pepince i konfrontaci s muži.

Anna se jako intelektuálka a vzdělaná žena v průběhu času dokázala vymanit ze stereotypu být v područí muže, ačkoliv jako mladá toužila po uznání otce, nedokázala se odpoutat, a též po uznání manžela. Svou pasivně jednající matku nenásledovala, aktivně bojovala se svým osudem.¹⁵⁶

Sílu našla sama v sobě, ve svém ženství a v mateřství, prošla iniciací.¹⁵⁷

¹⁵⁴ KRISEOVÁ, Eda. *Ryby raky*. Atlantis, 1991. ISBN 80-7108-005-5., s.38-39

¹⁵⁵ tamtéž, s.151

¹⁵⁶ ZACHOVÁ, Alena. "Dcery otcovy" a ztracené matky: Hledání matek v české próze posledních desetiletí psané ženami. In.: HANÁKOVÁ, Petra, Libuše HECZKOVÁ, Eva KALIVODOVÁ eds. *V bludném kruhu: Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha: Slon, 2006. ISBN 80-86429-49-0., s. 361–363

¹⁵⁷ tamtéž, s. 367

V díle se též objevuje postava tchyně, která zasahuje do vztahu Anny a Pavla, a též do mateřské výchovy Anny. Mezi ženskými hrdinkami můžeme zmínit též Ivanu, bezohlednou mladou dívku, která je milenkou Pavla, dokonce chce Anně přebrat i dcerku, což Anna nedopustí.

ZÁVĚR

V diplomové práci jsme se zaměřili na ženské hrdinky tří vybraných románů. Úvodní teoretická část byla věnována změně v postavení žen v průběhu devatenáctého a dvacátého století. Zkoumali jsme změny v porodnictví a přístupu k mateřství, starosti ženy o domácnost, postavení ženy v manželství, možnostech žen studovat a poté se uplatnit na trhu práce. V průběhu mnoha a mnoha let, po velkých emancipačních bojích, se konečně ženám podařilo vybojovat si lepší podmínky, možnosti se realizovat, být samostatnými. Takzvaný *querelle des femmes*, tedy spor o pohlaví, který probíhal ve vzdělaných kruzích Evropy od středověku až do dvacátého století, dospěl až ve dvacátém století k uznání feminity, došlo k poklesu maskulinní dominance, jak v partnerském vztahu, tak samozřejmě v politických záležitostech.¹⁵⁸

Prvním románem, na který jsme obrátili pozornost, je román *Milenky* autorky Růženy Svobodové. Autorka do popředí staví dvě linie matek a dcer. Každá z ženských hrdinek je osobitá. V díle převládá niterné pojetí vztahů, postavy samy sebe analyzují. Významným motivem je zde vina a trest, postavy žen jsou potrestány za své nastavení, za své charaktery. Matka Marie a její dcera Ryčinka jsou vyobrazeny jako jedna linie vztahu matky a dcery. Matka Malva a její dcera Emma jako druhá linie. Zatímco Ryčinka pasivitu své maminky následuje, pokračuje ve vzorcích jejího chování, Emma se od chování své matky zcela distancuje, odpoutává. Sílu nachází v sobě. Stejně tak je tomu u Hany ve druhém z analyzovaných románů *Matky a dcery* Anny Marii Tilschové. Hana překonala krkavčí chování své matky Matyldy, dokázala zaujmout mateřský přístup ke své dcerce Jirce, našla též sílu ve svém nitru, ve svém ženství a v mateřském údělu. V posledním románu *Ryby raky* autorky Edy Kriseové se pomocí její intimní výpovědi seznamujeme s hrdinkou Annou. Ta též nachází sílu ve své feminitě, ve starosti o dcerku Pepinku, důležité je její odpoutání se od rodičů i od partnera. Až tím prochází iniciací a stává se silnou.

Autorky mistrovsky poukázaly odlišné problematiky ženskosti, mateřství, ženských charakterů, na těchto hrdinkách. Pro všechna díla je středobodem žena a její podrobné psychologické pozorování, autorky hrdinky ukazují v pozicích dcer, jež jsme v práci analyzovaly, v případě Hany a Anny i do pozice dcery v první řadě a následně do pozice matky. Modelově kladné hrdinky nacházejí své poslání v mateřství.

¹⁵⁸ LENDEROVÁ, Milena, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ a Eduard MAUR. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1., s. 20

Zdroje:

Primární literatura:

KRISEOVÁ, Eda. *Ryby raky*. Atlantis, 1991. ISBN 80-7108-005-5.

SVOBODOVÁ, Růžena. *Milenky – román o dvou dílech (díl druhý)*. 2. Praha: Unie, 1918.

SVOBODOVÁ, Růžena. *Milenky – román o dvou dílech (díl první)*. 2. Praha: Unie, 1914.

TILSCHOVÁ, Anna Maria. *Matky a dcery*. Praha: Československý spisovatel, 1957.

Sekundární literatura:

ABRAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789–1918*. 2. Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2005. ISBN 80-7325-060-8.

BAHENSKÁ, Marie, Libuše HECZKOVÁ a Dana MUSILOVÁ. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2011. ISBN 978-80-86829-79-1.

BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Univerzita Karlova: Libri/Slon, 2005. ISBN 80-7277-241-4.

GRUŠA, Jiří. *Eseje a studie o literatuře 1: Dílo Jiřího Gruši svazek 2*. BARRISTER & PRINCIPAL, 2015. ISBN 978-80-7485-042-4.

HAMANOVÁ, Růžena. *Literární pozůstalost: Anna Maria Tilschová*. Praha: Literární archiv národního písemnictví v Praze, 1989.

HEŘMAN, Miroslav. *Národní umělkyně Anna Maria Tilschová*. Praha: Vydavatelství ministerstva informací, 1949.

KAFKA, Josef. 350 ženských povolání. Praha, 1916.

KOTYK, Petr. *Deset tisíc změn se znovu mění. Dno všeho vrchol prázdnoty.: Rozhovory a promluvy českých literátů z let 1900-1995*. Praha: Cherm, 2008. ISBN 978-80-86370-35-4.

KREJČÍ, Karel. *Anna Maria Tilschová*. Praha: Československý spisovatel, 1959.

LENDEROVÁ, Milena a kolektiv. *Ženy s kufříkem a nadějí: Porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Univerzita Karlova: Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-4475-2.

LENDEROVÁ, Milena, Božena KOPIČKOVÁ, Jana BUREŠOVÁ a Eduard MAUR. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1.

LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4.

LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena devatenáctého století*. Univerzita Karlova: Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8.

Literární archiv – Ztěžklá křídla snů: Ženy v české literatuře. 2. Praha: Památník národního písemnictví, 2004. ISBN 80-85085-68-2.

MARKOVÁ, Marta. *Olga Havlová a ty druhé: Ženy ve vnitřní emigraci*. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL, 1996. ISBN 80-85947-15-3.

MOURKOVÁ, Jarmila. *Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*. Praha: Melantrich, 1975.

PÁNKOVÁ, Markéta. *Vzdělávání dívek v Čechách*. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 2008. ISBN 978-80-86935-06-5.

POKORNÝ, Zdeněk. *Václav Havel a ženy: aneb všechny prezidentovy matky*. Plzeň: NAVA, 1996. ISBN 80-7211-058-6.

PONCET – BONISSOL, Yvonne. *O matkách a dcerách: Evropa 1789–1918*. 2. Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0945-4.

SVOREŇOVÁ – KIRÁLYOVÁ, Blanka. *Žena 20. století ve světě práce: Pohled na zaměstnanou ženu v moderním světě*. Praha: Práce, 1968.

ZACHOVÁ, Alena. "Dcery otcovy" a ztracené matky: Hledání matek v české próze posledních desetiletí psané ženami. In: HANÁKOVÁ, Petra, Libuše HECZKOVÁ, Eva KALIVODOVÁ eds. *V bludném kruhu: Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha: Slon, 2006. ISBN 80-86429-49-0.